

Araştırma Makalesi/Research Article

XV. Yüzyıl Timurlu/Karamanlı/Osmanlı Ulemâsından Şeyh Alî El-Bestâmî Musannifek'e Dair Otobiyografik Kayıtlardan Hareketle Biyografik Bir İnceleme

A Biographical Analysis Based on Autobiographical Records of Sheikh Ali Al-Bestami Musannifak, A Scholar from the 15th century Timurid/Karamanid/ Ottoman World

ÜMİT KARAYER

T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı
Presidency of the Republic of Türkiye Presidency of Religious Affairs

(umitkaraver@hotmail.com), ORCID: 0000-0003-0908-8638.

Geliş Tarihi/Date of Arrival: 05.03.2024

Kabul Tarihi/Date of Acceptance: 10.06.2024

Karayer, Ümit. "XV. Yüzyıl Timurlu/Karamanlı/Osmanlı Ulemâsından Şeyh Alî El-Bestâmî
Musannifek'e Dair Otobiyografik Kayıtlardan Hareketle Biyografik Bir İnceleme" *Ceride* 2, no.
1 (Haziran/June 2024): sayfa/pp x-y
DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12633943>

Öz

XV. yüzyıl ulemâsından Şeyh Alî el-Bestâmî Musannifek (ö. 875/1470) hayatı hakkında eserlerinin pek çok yerinde kayıtlar düşmüştür. Kendisine ait telif, istinsah, icâzet, temellük, vakıf kayıtları ve kişisel notları müellifin hayatına dair çok zengin bir malzemeyi ihtiva etmektedir. Eserlerinin müellif nüshalarının büyük bir kısmı Süleymaniye Kütüphanesi'nde olmasına rağmen bunların önemli bir kısmı henüz tahkik ve tercüme edilmemiştir. Musannifek hakkındaki çalışmalar daha çok dil ve edebiyat alanlarına yoğunlaştığından dolayı eserlerinin tamamı incelenerek ihtiva ettikleri zengin kayıtlar ve müellife ait notlar açısından da dikkatlice incelenmemiştir. Makalemizde yıllar süren araştırmalardan sonra Musannifek'e ait olan otobiyografik kayıtlar ve özel notlar toplanmış, buradan hareketle müellifin kendisine dair bilinmeyen yeni bilgiler verilmiş; ayrıca özyaşam öyküsü kronolojik olarak sunulmuştur. Müellifin hayatındaki kırılma noktaları, kariyeri, siyasi-sosyal ilişkileri, seyahatleri, meşguliyetleri ve görevleri aktarılmaya çalışılmıştır. Musannifek'e ait bu tarihi kayıtların tespiti ve geniş bir bakış açısıyla incelenmesi, mikro tarihçilik ve kültür tarihçiliği açısından yeni olanaklar sağlayacaktır. Bu kayıtlar Musannifek örneğinde ilim insanlarının yaşam ve akademik serüvenlerini anlamamızda ufuk açıcı veriler sunacaktır. Aynı zamanda bu notlar geniş bir coğrafyada yaşamış, seyahat etmiş ve üç farklı hanedan devrinde ısrarla kendi ilmî çalışmalarına devam etmiş bir bilginin zengin yaşam dünyasına açılan bir pencere vazifesi görecektir.

Anahtar Kelimeler

Şeyh Alî el-Bestâmî, Musannifek, otobiyografik kayıtlar, biyografi, özyaşam, 15. yüzyıl, mikro tarihçilik.

Abstract

Sheikh Ali al-Bestami Musannifak (d. 875/1470), a scholar from the 15th century, recorded a significant portion of his life in his works. His original manuscripts, copies of his works, ijazah certificates, ownership records, endowment deeds, and personal notes contain a rich material about the author's life. Although most of the author's manuscripts are housed in the Süleymaniye Library, a substantial part of his works have not been critically edited or translated. Current academic studies primarily focus on grammar and literature, therefore the personal notes of Musannifak that were scattered in his other works has not been examined in details. Over several years, I collected these notes of him with an aim of constructing his biography that sheds light on the intellectual life of a fifteenth century Timurid, Karamanid and Ottoman scholar. These notes contribute to the developing studies on self narratives through detailed study of pivotal point of author's life, his career, political and social

relationships, travels, occupations, and duties. The identification and comprehensive examination of these historical records belonging to Musannifak provide new perspectives on microhistory and cultural history. Furthermore, it offers researchers a window into a scholar's life from a different perspective.

Keywords

Sheikh Ali al-Bestami, Musannifak, autobiographical records, biography, autobiography, 15th century, microhistory.

"... o kadar uğraştım, çabaladım ve mücadele ettim
ki günlerimi tarihe geçecek hale getirdim..."
(Musannifek, Bestâm, 837/1433)

Giriş¹

Yaşadığımız çağda değişen paradigmalardan yanı sıra insanlığın bilgi ve entelektüel birikimindeki gelişmelerin etkisiyle, tarih yazımında makro tarihten (devletlerin tarihinden) mikro tarihe (bireysel tarihe) doğru bir geçiş gözlemlenmektedir. Bu çerçevede biyografi yazımında da "ego-document", "self-narrative", "ben-anlatıları" gibi kavramlar tarih araştırmacıları için yeni başvuru kaynaklarıdır. Birinci ağızdan anlatım, birinci tekil şahıs anlatımı, özyaşam öyküsü, otobiyografi şeklinde de ifade edilen bu anlatı türleri, özellikle ortaçağ tarihinde zengin bir literatüre sahiptir. Bu zengin literatürün Osmanlı dönemindeki örneklerine ilişkin önemli çalışmalar yapıldı: Cemal Kafadar, XVI. ve XVII. asırlarda yaşamış dört Osmanlı'nın hikâyesini konu edinmişti.² Hatice Aynur XVI. yüzyıl şâiri Âşık Çelebi'nin (ö. 979/1572) kişisel hikâyesinin izini sürmüştü;³ Mehmet Kalaycı ve Muzaffer Tan ise yine bir XVI. yüzyıl Osmanlı âlimi Zeyrekzâde Emrullâh Mehmed Efendi'nin pe-

- 1 İşbu makaleyi yazmam konusunda yardım ve desteğini esirgemeyen Seyyid Muhammed Hüseyini'ye, eleştiri ve görüşleriyle yol gösteren kıymetli dostum Mehmet Arıkan'a, ayrıca kıymetli ağabeyim Veysel Bulut'a ve değerli hocam Himmet Taşkömür'e her daim şükran borçluyum.
- 2 Cemal Kafadar, *Kim var imiş biz burada yoğ iken: Dört Osmanlı: Yeniçeri, Tüccar, Derviş ve Hatun* (İstanbul: Metis Yayınları, 2009).
- 3 Hatice Aynur, *"Kurgusu ve Vurgusuyla Kendi Kaleminden Âşık Çelebi'nin Yaşamöyküsü"*, *Âşık Çelebi ve Şâirler Tezkiresi Üzerine Yazılar*, haz., Hatice Aynur, Aslı Niyazioğlu (İstanbul: Koç Üniversitesi, 2011).

şine düşmüştü.⁴ Berat Açıl editörlüğünde, XVIII. yüzyıl ulemasından Cârullah Efendi'nin (ö. 1151/1738) biyografisine dair kapsamlı bir çalışma yayımlanmıştı.⁵ Ayrıca 2023 yılında yayın hayatına başlayan *Ceride: Ben-Anlatıları Araştırmaları Dergisi* de erken dönemde yaşamış birçok şahsiyete dair otobiyoğrafik çalışmalarıyla sahadaki boşluğu doldurmaya çalışmaktadır.

XV. asırda da birinci ağızdan anlatılar konusunda örnekler bulmak mümkündür. Hiç kuşkusuz bu konuda en ilginç örneklerden biri, Timurlu/Karamanlı/Osmanlı dünyasının merkezi isimlerinden olan Şeyh Alî el-Bestâmî Musannifek'tir (ö. 875/1470). Yaşadığı dönemin siyasi aktörleri olan Timurlu hükümdarı Sultan Şâhruh (ö. 850/1447), Emir Şâh Melik Bahadır Han (ö. 829/1425), Karamanoğlu İbrahim Bey (ö. 869/1464), Osmanlı hükümdarı Fâtiht Sultan Mehmed (ö. 886/1481) ve Sadrazam Mahmud Paşa (ö. 878/1474) gibi isimlerle yakın temaslar kurmuş olan Musannifek, geniş bilgi birikimi ile tefsir, hadis, fıkıh usulü, tasavvuf, nahiv ve belagat gibi İslamî ilimlere dair farklı alanlarda eserler vermiştir. Müellif, Mahmud Paşa'ya ithâf ettiği ve 12 Cemâziyelevvel 861 (7 Nisan 1457) Perşembe günü Edirne'de tamamladığı Farsça eseri *Tuhfe-i Mahmûdî/Tuhfetü'l-vüzerâ*'sında; nesebi, doğum yılı, hocaları, icâzetleri, seyahatleri ve eserleri gibi kendi biyografisi ile ilgili bilgiler vermiştir.⁶ Bu sayede hayatına dair pek çok ayrıntıya ulaştığımız müellifin verdiği bu bilgileri, başta Osmanlı dönemi biyografi yazarlarından Taşköprülüzâde (ö. 968/1561) *eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye* adlı eserinde alıntılanmıştır.⁷ Daha sonra gelen biyografi yazarları da benzer bilgileri aktarmaya devam etmişlerdir. Musannifek'in otobiyoğrafisini içeren bu kısım 2022 yılında Farsça tashihi ve Türkçe tercümesi ile birlikte yayımlanmıştır.⁸ Üç varaklık bu otobiyoğrafik kısım dışında müellif ile ilgili müstakil bir ben-anlatısına henüz ulaşılabilmüş değildir.

4 Mehmet Kalaycı & Muzaffer Tan, "Bir 16. Yüzyıl Osmanlı Âliminin Peşinde: Zeyrekzâde Emrullah Mehmed Efendi ve Otobiyoğrafik Anlatıları," *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 62 (2021): 1-90.

5 Berat Açıl (ed.), *Osmanlı Kitap Kültürü, Cârullah Efendi Kütüphanesi ve Derkenâr Notları* (İstanbul: İlem Yayınları, 2020).

6 İlgili bölüm için bkz. Şeyh Alî Musannifek, *Tuhfe-i Mahmûdî/Tuhfetü'l-Vüzerâ*, Topkapı Sarayı Müze Ktp., Emanet Hazinesi nr. 1342, vr. 102a-105a (Müellif Hattı).

7 Taşköprülüzâde İsamüddin Ebu'l-Hayr Ahmed Efendi, *eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-'Osmâniyye*, ed. Ahmed Subhi Furat (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1405/1985), 163-67.

8 Bkz. Ümit Karaver & Muhammed Taki Hüseyini, "Şeyh Alî el-Bistâmî Musannifek'in *Tuhfe-i Mahmûdî/Tuhfetü'l Vüzerâ* Adlı Eserinde Bulunan Otobiyoğrafik Kısımın Tercüme ve Değerlendirmesi: Klâsik Bir Özgeçmiş Örneği," *İslam Tetkikleri Dergisi-Journal of Islamic Review* 12, 1 (Mart 2022): 397-439. <https://doi.org/10.26650/iuitd.2022.1031714>.

XV. ve XVI. yüzyıllarda Fâtih (Semâniyye) müderris ve müfettişleri tarafından hazırlanmış içerisinde Musannifek'in vakfettiği kitapların kayıtlı olduğu defterlerde müellife ait 90 civarında eser bulunmaktadır.⁹ Bu eserlerin zahriye, vikâye, derkenar notlarında ve satır aralarında Musannifek, daha önce bilmediğimiz fetvalarını, hayatı ile ilgili önemli anekdotlarını, alış-verişlerini, siyasi-sosyal ilişkilerini, seyahatlerini, şiirlerini, rüyalarını, istinsah, temellük ve vakıf kayıtlarını, kişisel notlarını vb. pek çok bilgiyi kaydetmiş ve hayatının büyük bir kısmını “*Ben fakir Şeyh Alî el-Bestâmî*”/ *أنا الفقير شيخ علي البسطامي* imzasıyla kayıt altına almıştır. Doktora çalışmamız esnasında Musannifek'in eserlerini incelerken müellifin eserlerinin telif, tesvîd, tebyûz tarihlerini ve eserlerini nerede yazdığını kaydettiğini bu konuda son derece titiz ve ısrarcı davrandığını fark etmiştik. “Acaba tüm kayıtlarından hareketle, parçalardan bütüne giderek bir ben-anlatısı oluşturulabilir, müellifin hayatıyla ilgili bir yapılandırma ve bir inşa mümkün olabilir miydi?” gibi sorular zihnimizi meşgul etmişti. Musannifek'in şahsi kütüphanesinde bulunan telif, temellük ve istinsah türü eserleri daha çok ilahiyat, dil ve edebiyat alanında akademik çalışmalara konu olmuştu. Bu eserlerin zahriye, vikaye ve derkenarlarda bulunan kayıtlar, müellife ait notlar henüz bilimsel olarak incelenmemişti. Tüm bunları fırsat bilerek bu kayıtları bir araya getirerek müellifin hayatına dair karanlık pek çok noktanın aydınlanması ve biyografisinin yazılma imkânının mümkün olabileceğini düşünmüştük. Bu amaçla daha önce “*Şeyh Alî el-Bistâmî'nin (Musannifek) Biyografisi ve Tefsir Alanındaki Çalışmaları*” adıyla müellifin kayıtlarından hareketle ve ilm-i tefsir bağlamında müellife dair biyografik bir çalışma yapmıştık.¹⁰ İlerleyen süreç içerisinde yukarıda zikredilen iki defterin izleğinde Türkiye ve dünya kütüphanelerinde Musannifek'in vakfettiği kitaplardan ulaştığımız yeni bilgi ve belgelerle müellife ait olan (otobiyografik) tüm kayıtları bir araya getirdik. Böylece müellifin hayatıyla ilgili başladığımız biyografi çalışmasını daha ileri bir düzeye taşıyacak seri halinde yayımlanacak iki makale çalışması ortaya çıktı. İşbu birinci makalemizde müellifin özyaşam öyküsünü, seyahatlerini, ilişkilerini, alışverişlerini, görevlerini ve meşguliyetlerini kronolojik olarak sunacağız.

9 *Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Bâb-ı Defterî Haremeyn Muhasebesi Sultan Fâtih Evkâfı Kalemi Defterleri, Defter No: D.HMH. SFTH. d.21941-B, 43a-46b. Hacı Hasan-zâde, Fâtih Kütüphanesi Kataloğu, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, no. 9559, 39-63.*

10 Ümit Karaver, “Şeyh Alî el-Bistâmî'nin (Musannifek) Biyografisi ve Tefsir Alanındaki Çalışmaları,” *Osmanlı'da İlm-i Tefsir*, ed. M.Taha Boyalık, Harun Abacı (İstanbul: İsar Yayınları, 2019), 69-109.

Çalışmamızın ikinci makalesinde ise yine müellife ait (otobiyografik) verilerden hareketle müellifin çocukluk, gençlik ve yetişkinlik dönemleri içinde yaşadığı olayları, hoca-talebe ilişkilerini, görevlerini inceleyecek ayrıca bireysel ve toplumsal yönleri açısından kimliğini, kişiliğini, şahsiyetini, dünya görüşünü, ulema-umera ilişkilerini, politik tercihlerini, sosyolojik gözlemlerini, şiirlerini, rüyalarını ve mistik deneyimlerini konu edineceğiz. Böylece Osmanlı'da özyaşam öyküsü, ben-anlatıları literatürüne katkı sağlamak adına XV. yüzyıldan bir örnek sunarken ayrıca müellifin bu notları yazmasındaki amacının ne olduğu ve neden hayatını kayıt altına alma ihtiyacı duyduğu sorularının cevaplarını bulmaya çalışacağız.

1. Şeyh Alî'nin (Musannifek) Kendi Kayıtlarında Özyaşam Öyküsü

Farsça "küçük yazar" anlamına gelen "Musannifek" lakabı ile şöhret bulmuş Şeyh Alî el-Bestâmî, İslâm düşünce geleneğinde önemli katkılar sağlamış âlimleri yetiştirmiş bir ailenin mensubudur. Musannifek'in büyük büyük dedelerinden Fahreddîn Râzî (ö. 606/1210) tefsir, usûl-i fikh, kelâm ve felsefe alanlarındaki çalışmalarıyla meşhur olmuş önemli bir âlimdir. Mevlevîliğin kurucusu, mutasavvıf ve âlim Mevlanâ Celâleddîn Rûmî (ö. 672/1273) ve Osmanlı'nın ilk dönemlerinde tefsir, dil, edebiyat ve tababet konularında şöhret bulmuş Cemâleddîn Aksarâyî (ö. 791/1388) ile Musannifek'in akrabalık bağının bulunduğu söylenmektedir.¹¹

Musannifek, İslamî ilimlerin tefsir, hadis, usûl, fıkıh, kelâm, tasavvuf, nahiv ve belagat alanlarında pek çok eser telif ve istinsahıyla meşgul olması, medreselerde hocalık yapıp ders okutup talebe yetiştirmesi itibariyle ulemadandır. Ayrıca yapmış olduğu askerî-siyasî ve idarî görevler dolayısıyla umerâ ile de sıkı temasları olmuştur. Müellif, yüksek çaba ve gayretlerinin, büyük mücadelelerinin sonucunda kendi günlerini tarihin yazacağı günler haline dönüştürdüğünü,¹² tarihe geçecek bir hayat yaşadığını ileri sürmüştür. Tüm bunlar dikkate alındığında müellifin çok yönlü bir hayat se-

11 Ebû'l-Abbâs Şemseddin Ahmed b. Muhammed İbn Hallikan, *Vefeyatü'l-A'yan ve Enbâu Ebnâi'z-Zemân*, tahkik: İhsan Abbas (Beyrut: Daru's-Sadr, 1978), 4: 248-252; Musannifek, *Tuhfe-i Mahmûdî*, Topkapı Sarayı Müze Ktp., Emanet Hazinesi nr. 1342, vr. 102a-b; İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Niğde Aksaray Tarihi II* (İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası, 1974), 2285-2320; Süleyman Uludağ, *Fahrettin Râzi, Hayatı/Fikirleri/Eserleri* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları 1991), 14-15.

12 Şeyh Alî Musannifek, *Şerhu'l-Mutavvel*, Konya Yusuf Ağa Ktp., Yusuf Ağa nr. 5531, vr. 2a (Müellif Hatı).

rüvenine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu çok yönlü ve ilginç yaşam macerasını, hayatıyla ilgili detayları kaydetmiş olması, müellifi daha yakından tanımak için büyük imkânlar sunmaktadır.

Kendisini “Ben el-fakir Şeyh Alî / أنا الفقير شيخ علي ” şeklinde tanıtan müellif, ulaşabildiğimiz eserlerinin ferağ, temellük, istinsah kayıtlarında ve derkenar notlarında çoğunlukla yer ve zaman bildirerek kendisi ile ilgili daha önce bilmediğimiz seyahatlerini, alışverişlerini, meşguliyetlerini, görevlerini ve kişisel bilgilerini kaydetmiştir. Birçok yerde ve meselede “bence / bana göre / عندى ” diyerek kendi görüşlerini, düşüncelerini dile getirmiştir. Yine erken dönemde karşılaştığımız “Biz/yazdık/yaptık/gördük/şahit olduk” kalıplarını da kullanarak yaşadığı dönemdeki ilginç ve önemli gözlemlerini paylaşmıştır. Bu kayıtlar sayesinde hangi tarihte, nerede ve ne işle meşgul olduğu, hayatındaki dönüm noktalarını nasıl yönettiği, kariyerini nasıl sürdürdüğü bilgisine ulaştığımız Musannifek ile ilgili şöyle bir zaman örgüsü kurmaya çalıştık:

1.1. Şeyh Alî'nin (Musannifek) Doğumu, Çocukluk, Gençlik ve Olgunluk Dönemleri (Bestâm-Herât)

803/1400 tarihinde Bestâm'ın Şâhrûd köyünde doğan Musannifek,¹³ 812/1409 yılında ağabeyi ile beraber gittiği Herât'ta uzun süre kalmıştır.¹⁴

13 Musannifek, *Tuhfetü'l-Vüzerâ* adlı eserinde doğum yılını 803/1400 olarak kaydetmiş, ay ve gün zikretmemiştir. (Bkz. Musannifek, *Tuhfetü'l-Vüzerâ*, Topkapı Sarayı Müze Ktp., Emanet Hazinesi, nr. 1342, vr. 102b). Musannifek'in doğum tarihiyle ilgili ulaşabildiğimiz en net tarih, Sahîh Ahmed Dede'nin (ö. 1229/1813) “*Mecmuâtü't-Tevârihi'l-Mevleviyye*” adlı eserinde geçmektedir. Eserde Musannifek ile ilgili şu ifadeler yer alır: “*Ve hicret-i Nebeviyyenin 803 sâlinde, gur-re-i mâh-ı Muharrem ibtidâsında zuhûr-ı velâdet, Musannifek cenâbı vücûda geldi*”. Bkz. Sahîh Ahmed Dede, *Mecmuâtü't-Tevârihi'l-Mevleviyye*, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 1462, vr. 54a ve Seyyid Sahîh Ahmed Dede, *Mevlevilerin Tarihi, Mecmuâtü't-Tevârihi'l-Mevleviyye*, hzr: Cem Zorlu, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003), 232. Bu bilgiye göre Musannifek, 1 Muharrem 803 (22 Ağustos 1400 Pazar) tarihinde dünyaya gelmiştir. Sahîh Ahmed Dede'nin bu bilgiyi nereden aldığına dair herhangi bir kayıt yoktur. Ancak Musannifek'in kendisinin, “*er-Reşâd*” adlı eserine başladığı tarihi, 1 Muharrem 823 senesi olarak kaydetmesi ve 20 yaşında olduğunu vurgulaması (bkz. Musannifek, *er-Reşâd fî Şerhi'l-İrşâd*, Süleymaniye Kütüphanesi, Âtîf Efendi, nr. 2479, vr. 64a: “*Kitabın telifinin başlangıcı bahsedilen senede Allah'ın mübarek ayı Muharrem'in birinci günü, o yirmi yaşında iken...*”) bu tarihi değrulamakta gibi gözükmemekte, Ahmed Dede'nin de bu kayıttan hareketle bunu kaydetmiş olma ihtimalini akla getirmektedir. Mamafih bu kayıttan hareketle Musannifek'in doğum tarihinin 1 Muharrem 803 olduğunu iddia etmek mümkün görünmemektedir. Zira Musannifek bir yıl sonra yazdığı *el-Misbah* şerhinde, 1 Şevval 824 tarihinde 21 yaşında olduğunu söylemektedir. (bkz. Musannifek, *Şerhu'l-Misbâh*, Süleymaniye Kütüphanesi Fâtih, nr. 5032, vr. 135a: “*bu kitabın telifi sekiz yüz yirmi dört senesinde Allah'ın mübarek ayı Şevvalin ilk gününde ... bu fakir yirmi bir yaşında iken bitti*”). Muhtemelen Sahîh Ahmed Dede bu kaydı görmemiş ve 1 Muharrem 803 tarihinin doğum tarihi olduğunu iddia etmiştir.

14 Musannifek, *Tuhfetü'l-Vüzerâ*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya nr. 2855, vr. 121b.

Musannifek'in hayatında yeri dolmayacak kişi hiç kuşkusuz ağabeyi Fahrüddin Muhammed b. Mecdüddin Muhammed'dir. Muhtemelen çok küçük yaşlarda iken babasını kaybetmiş olan Musannifek'in eğitimi ile yakından ilgilenmiş olan ağabeyi Fahreddin Muhammed kardeşine her açıdan kol kanat germiştir. Musannifek'in iyi bir eğitim alıp yetişmesi için büyük gayret göstermiştir. Arap gramerini ağabeyi Fahreddin Muhammed'den okuyan Musannifek çok sevdiği, "babam" dediği ve muhtemelen genç yaşta kaybettiği ağabeyinden şöyle bahsetmiştir:

"Burada nüshalar farklıdır. Esas olarak bazı nüshalarda örnekler verilmemiş. Bazısında ise memdûde için "hamra ve sahra" örneği zikredilmiş mak-surenin misali terk edilmiştir. Üstadımız Şemsü'l-Eimme Fahrü'l-mille Şemsü'l-mille ve'd-din Muhammed'in -Allah onu rızasıyla bürüsün, cennetlerinin en yüksek menzillerinde ağırlasın, ki o Allah'ın düşmanlarına karşı Allah'ın kılıçlarından bir kılıç idi, ana baba bir kardeşim olsa bile din ve dünya işlerinde talim, terbiye, tekmil ve irşad açısından babam gibiydi- yanında okuduğumuz nüsha da böyle idi."15

Musannifek'in kullandığı dua cümlelerinden ve mazi (geçmiş) kalıplı ifadelerinden bu paragrafın yazıldığı sırada ağabeyi Muhammed'in vefat ettiği anlaşılmaktadır. Nüshanın yazıldığı 824/1421 yılı dikkate alındığında Muhammed'in 824 senesinden önce vefat ettiği söylenebilir. Musannifek'in ağabeyinden "Allah'ın düşmanlarına karşı Allah'ın kılıçlarından bir kılıç idi" şeklinde bahsetmesi ve "kılıç" benzetmesinden hareketle Fahreddin Muhammed'in askerî bir görevi olabileceğini akla getirmektedir. Horasan'da ortaya çıkan fitne dalgaları sebebiyle genç yaşta hayatını kaybetmiş olan Fahreddin Muhammed'in yokluğu Musannifek'de derin ve kapanmaz yaralar açacaktır.

Ağabeyinin yanı sıra Celâleddîn Yûsuf el-Evbehî (ö. 833/1429), Kutbud-dîn Ahmed b. Muhammed el-Herevî (ö. 878/1474), Abdülazîz b. Ahmed el-Ebherî, Muhammed b. Muhammed Alâ¹⁶ ve Rukneddîn el-Hâfî'den dersler alan Musannifek özellikle Rukneddîn el-Hâfî'den çok etkilenmiştir. Hocasının sürekli tekrarladığı bir sözü şöyle dile getirir:

15 Musannifek, *Şerhu'l-Misbâh*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 5032, vr. 40b.

16 Musannifek, *Tuhfe-i Mahmûdî*, Topkapı Saray Müze Ktp., Emanet Hazinesi nr. 1342, vr. 103a-104b.

“Şeyhim ve üstâdım -şeriat, tarikat ve hakikat sahibi- Ruknü'l-mille ve'd-dîn el-Hâfî'den -Allah mağrifetiyle onu sarıp sarmalasin ve cennetlerinin en güzel yerinde onu ağırlasin- bir söz işittim. Bunu sürekli tekrarlamak onun âdetiydi...”¹⁷

Musannifek eğitiminin ardından 1 Muharrem 823 (17 Ocak 1420 Çarşamba) tarihinde 20 yaşında iken Herât'ın içinde bulunan Gıyâsiyye Medresesi'nde Arap grameri ile ilgili *İrşâd* şerhine başlamıştır.¹⁸ Esere başlarken kararsız olan Musannifek:

“Şerhi yazıp yazmama konusunda tereddüt içerisindeydim. Tâ ki din ve dünya işlerinde rütbesi yüksek olan, celalinin çadırı olmaksızın emirlerin ve vezirlerin boyunlarını eğdiren, zamanın Hz. Âsaf'ı belki de Süleyman'ı, adalet ve ihsanıyla insanlığın sığınağı, ilmin mertebelerini yükselten, din ve dünya erbabının işlerini düzenleyen, emirler içerisinde tıpkı yıldızlar arasında güneş gibi parlayan, semadan yardım almış ve düşmanlarına galip gelmiş Emir-i Azam Şâh Melik Bahadır'ın işaretiyle şerhe başladım.”¹⁹

diyerek işe koyulmuştur. (2) Rebiülevvel 823 Pazar gecesi (17 Mart 1420) Herât'ta iki ay gibi bir sürede *İrşâd* şerhini bitirmiş²⁰ ve eseri Timurlu hükümdarı Sultan Şâhruh'un emirlerinden Şâh Melik Bahadır'a ithaf etmiştir.

1 Şevval 824 (29 Eylül 1421 Pazartesi) tarihinde Herât'ta Gıyâsiyye Medresesi'nde *Misbâh* şerhini bitiren Musannifek şunları kaydetmiştir:

“Bu kitap sekiz yüz yirmi dört senesinde Allah'ın mübarek ayı Şevval'in birinci günü Medrese-i Gıyâsiyye diye meşhur Herât merkezinde bulunan mübarek medresede bu fakir yirmi bir yaşında iken bitti.”²¹

825 Ramazan'ının sonlarında (Eylül 1422) Herât'ta²² başladığı *Akâid* şerhi haşiyesini, 15 Şevval 825 Cuma gecesi (2 Ekim 1422) bitirmiştir.²³

17 Musannifek, *Kitâbü's-Şifâ*, Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu Ali Paşa nr. 51, vr. 7a-b.

18 Musannifek, *er-Reşâd fi Şerhi'l-İrşâd*, Süleymaniye Ktp., Atıf Efendi nr. 2479, vr. 64a.

19 Musannifek, *er-Reşâd fi Şerhi'l-İrşâd*, Süleymaniye Ktp., Atıf Efendi nr. 2479, vr. 2b.

20 Musannifek, *er-Reşâd fi Şerhi'l-İrşâd*, Süleymaniye Ktp., Atıf Efendi nr. 2479, vr. 64a.

21 Musannifek, *Şerhu'l-Misbâh*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 5032, vr. 135a.

22 Musannifek, *Şerhu'l-Akâidi'n-Nesefiyye*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 3076, vr. 39a.

23 Musannifek, *Hâşiye ala Şerhi'l-Akâidi'l-Nesefiyye*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa nr. 1605, vr. 40a.

1.2. Şeyh Alî (Musannifek) Harezm'de

Musannifek 825 senesi içinde Harezm'de bir toplantıya katılmış, bazı temaslarda bulunmuştur. Burada birçok âlimle bir araya gelen Musannifek şunları kaydetmiştir:

“Ben sekiz yüz yirmi beş senesinde Harezm'e gittim. Orada kıymetli kimse-lerden birçoğuyla bir araya geldik. Onlardan biri de Seyyid Ebu'l-Kâsım el-Mekkî idi. Seyyidliğinin yanı sıra şerî ilimlerde âlim, fûru ilimlerin incelikleri noktasında mâhir bir kişi idi. Sonra Herat'a dönmeye karar verdik. O da Herat'a gitmeye karar vermişti. Sekiz yüz yirmi altı senesinde onunla Herat'ta da karşılaştık.”²⁴

1.3. Şeyh Alî (Musannifek) Herât'ta

826/1423 senesinde tekrar Herat'a geri dönen Musannifek ardından Bes-tâm'a gitmiştir. 28 Şaban 827 Çarşamba günü (26 Temmuz 1424) Zeynüddin Hâfî'nin *Kitâbu'l-Vesâyât* adlı eserinin istinsahını Şâhrûd köyünde bitirmiştir.²⁵ Bir ay sonra (1-10) Şevval 827'de (Eylül 1424) Herât'ta *Lübâb* şerhinin telifine başlamıştır.²⁶ 13 Ramazan 828 Cumartesi kuşluk vakti (29 Temmuz 1425) Herât'ta Giyâsiyye Medresesi'nde Herevî'nin *Menâzilu's-Sâirîn* adlı eserini istinsah etmiştir.²⁷ 9 Şaban 829'da (16 Haziran 1426 Pazartesi) Herât'ta *Lübâb* şerhinin telif ve tesvidini tamamlamıştır.²⁸

1.4. Şeyh Alî'nin (Musannifek) Hızır'la Karşılaşması

830/1427 yılında Herât'ta *Mutavvel* hâşiyesine başlayan²⁹ Musannifek aynı yıl Herât'ta Hızır'la (a.s) karşılaşmıştır. Konuyla ilgili detayları Musannifek şöyle kaydetmiştir:

24 Musannifek, *Şerhu'l-Lübâb*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 5004, vr. 107a (Müellif Hattı).

25 Musannifek'e ait istinsah kaydı için bkz. Zeynüddin el-Hâfî, *el-Vesâya el-kudsiyye*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa nr. 1420, vr. 76b.

26 Musannifek, *Şerhu'l-Lübâb*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 5004, vr. 726a (Müellif Hattı).

27 Musannifek'e ait istinsah kaydı için bkz. Hâce Abdullah b. Muhammed el-Horasânî Herevî, *Menâzilu's-Sâirîn*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1420-02, vr. 40b.

28 Musannifek, *Şerhu'l-Lübâb*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 5004, vr. 726a.

29 Musannifek, *Hâşiye ale'l-Mutavvel* Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa nr. 2187, 285a.

“Züleyha ve Hızır -Allah’ın selamı onların üzerine olsun- gibi fertlerin (yaşlılık ve ölümlle ilgili) durumu farklıdır. Rivayet edilir ki O’nun (Hızır’ın) üzerinden yüz yirmi sene geçtiğinde ihtiyarlığı gider, gençliği başlar diğer insanlar gibi sakalları çıkar. Ben O’nunla -Allah’ın selamı üzerine olsun- bu yaşta, saltanatın merkezi Herât’ta -Allah onu her türlü afetlerden himaye eylesin- mübarek mekânların birinde sekiz yüz otuz senesinde karşılaştım.”³⁰

831 senesinde bir ara Bestâm’a gelen *Vikâye* şerhiyle meşgul olan³¹ Musannifek, 26 Şaban 831 (10 Haziran 1428) Cuma günü tekrar Herât’a dönmüş, Gıyâsiyye Medresesi’nde Teftâzânî’nin *el-Keşşâf* şerhini istinsah etmiştir.³² 832’de Bestâm’a tekrar gitmiş ve *Mutavvel* hâşiyesini burada bitirmiştir.³³ 12 Muharrem 833 (11 Ekim 1429) tarihinde Cürcâniyye-i Harezm’de³⁴ olan Musannifek, 834’te Bestâm’da *Vikâye* şerhini yazmıştır.³⁵ Yine bu tarihte Bestâm’da kendisini cevap veremez bir hale getirdiğini ve susturduğunu iddia eden zamanın önde gelen âlimlerinden Hasen adındaki bir zâta reddiye yazmıştır.³⁶

Tekrar Herât’a dönen Musannifek, 26 Cemâziyelevvel 835’te (30 Ocak 1432 Çarşamba) Herât Câmii’nde *Kaside-i Bürde* şerhine başlamış,³⁷ üç buçuk ay sonra 18 Ramazan 836’da (8 Mayıs 1433) Bestâm kasabasında şerhini bitirmiştir.³⁸ 837’de Bestâm’da *Mutavvel* hâşiyesine ekleme ve çıkarmalar (tavzih-tenkih) yapmıştır.³⁹ 3 Safer 837 Cuma sabahı (19 Eylül 1433) Bestâm’da Medrese-i Şerife-i Sultaniyye-i Hâkâniyye eş-Şâhruhiy-

30 Musannifek, *Şerhu’s-Şemsiyye* Süleymaniye Ktp., Ayasofya nr. 2557, vr. 118a.

31 Musannifek, *Şerhu’l-Vikâye*, İrlanda The Chester Beatty Library nr. 3196-01, vr. 45b. Müellif nüshasına ulaşmama Amerika’dan aracılık eden Arzu Özkan Evans ve değerli eşi Eric Evans’a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

32 Musannifek’e ait istinsah kaydı için bkz. Teftâzânî, *Hâşiye ale’l-Keşşâf*, Süleymaniye Ktp., Hamidiye nr. 168, vr. 230b.

33 Musannifek, *Tuhfe-i Mahmûdî*, Topkapı saray müze Ktp., Emanet Hazinesi nr. 1342, vr. 104b.

34 Musannifek, *Tuhfetü’s-Selâtîn*, İngiltere British Library Or. 11153, vr. 56b. Musannifek’in *Tuhfetü’s-Selâtîn* adlı eserinin nüshasından haberdar olmayı İlker Evrim Binbaş’a borçluyum. Eserin nüshasını İngiltere’den gönderen kıymetli hocam Andrew Peacock’a ve Rafael Atilla Tağiyev’e çok teşekkür ediyorum.

35 Musannifek, *Şerhu’l-Vikâye*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa nr. 861, vr. 334b.

36 Musannifek, *Tuhfetü’l-Vüzera* Süleymaniye Ktp., Ayasofya nr. 2855, vr. 114a. Musannifek’in yazdığı reddiye içerir risâle ile ilgili geniş değerlendirme için bkz. Ümit Karaver, Mohammad Taghi Hosseini, “Şeyh Alî el-Bistâmî’nin (Musannifek) ‘Risâle Der Cevâbi Hasen/Kâfûr-i Hasen’ Adlı Risâlesi Üzerine Bir İnceleme: Tercüme ve Değerlendirme”, *İslâm Tetkikleri Dergisi, Journal of Islamic Review* X, no. 1 (2020): 421-437.

37 Musannifek, *Şerhu Kasideti’l-Bürde*, Diyanet İşleri Başkanlığı Ktp., nr. 5630, vr. 131a.

38 Musannifek, *Şerhu Kasideti’l-Bürde* Diyanet İşleri Başkanlığı Ktp., nr. 5630, vr. 130b-131a.

39 Musannifek, *Hâşiye ale’l-Mutavvel* Süleymaniye Ktp., Turhan Vâlide Sultan nr. 284, vr. 193a.

ye'de *Kaside-i Ruhiyye* adlı eserini yazmıştır.⁴⁰ 839'da tekrar Herât'a geri dönmüştür.

1.5. Şeyh Alî (Musannifek) Karabağ-Tebriz'de

Musannifek 839 Cemâziyelâhîr'de (Ocak/1436) Sultan Şâhruh ile birlikte Karabağ-Tebriz'e sefere çıkmıştır. Sultanın mülazımı, sır kâtibi ve yüce divan üyesi gibi görev ve sıfatları ile Musannifek'in 36 yaşında iken katıldığı bu sefer, kendisinin hayatında hem bedensel hem de ruhsal izler bırakmıştır. Musannifek bu seferinden şöyle bahsetmiştir:

*"Allah'ın -Azze ve Celle- tevfiği ve yardımıyla ruhumun bedenimden ayrıldığı bir durumu yaşadım. Sekiz yüz otuz dokuz senesinde Karabağ-Tebriz'de Sultan-ı Azam Şâhruh'un -Allah burhanını aydınlatsın ve lütfuyla afv ve gufran elbisesini ona giydirdin- meclisinde mülâzım ve onun meclis-i âlisinde gece gündüz yanında olanlardan biri ve gizli açık işlerinin hepsinde onun mahremi iken, ruhum bana göründü..."*⁴¹

Musannifek 839 Cemâziyelâhîr'de Karabağ'da bulunduğu sırada büyük dedesi Fahreddîn Râzî'nin *el-İhtiyârâtü'l-Alâiyye* adlı eserinin bazı kısımlarını istinsah etmiştir.⁴² 840 yılında Herât'ta İbn Hâcib'in muhtasarını satın almış⁴³ olan müellif, 15 Rebûlâhîr 840 Pazartesi günü (29 Ekim 1436) *"Hidâye üzerine bu hâşiyelerin telifine ben zayıf kulcağız Şeyh Alî b. Mecdüddîn eş-Şâhrûdî el-Bestâmî, sekiz yüz kırk senesinde Rebûlâhîr ayından onbeş gün geçince Pazartesi günü başladım"*⁴⁴ diyerek fıkıh çalışmalarını sürdürmüştür. Bir yıl sonra yine Herât'ta olan Musannifek şunları kaydetmiştir:

*"Sekiz yüz kırk bir senesinin başlarında Herat'ta dersle meşgul olurken dervişlerden birisi bu fakirden bir ricada bulundu. Herkese faydası olsun diye İslâm, imân ve ona ilişkin hususlarda Farsça bir eser yazmamı benden istedi..."*⁴⁵

40 Musannifek, *Şerhu Kasidetü'l-Ruhiyye* Süleymaniye Ktp., Lâleli nr. 3707-01, vr. 21b.

41 Musannifek, *Hallu'r-Rumûz*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 2611, vr. 144b-145a.

42 Musannifek'e ait kayıt için bkz. Muhammed b. Ömer Fahreddin er-Râzî, *el-İhtiyârâtü'l-Alâiyye*, Süleymaniye Ktp., Fâtih, 5360-04, vr. 173b.

43 Musannifek'e ait satın alma kaydı için bkz. İbn Hâcib, *Muhtasarü Müntheha*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 1439, zahriye:

44 Musannifek, *Şerhu'l-Hidâye*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 1965, vr. 5a (Müellif Hattı).

45 Musannifek, *Hakâiku'l-İmân li Ehli Yakîn ve'l-İrfân*, Bursa İnebey Ktp., Hüseyin Çelebi nr. 136-04, vr. 152a.

Bu isteğe kayıtsız kalmayan Musannifek, 841/1437 senesinde *Hakâiku'l-Îmân/Hadâiku'l-Îmân* adlı eserini Herât'ta bitirmiştir.⁴⁶

1.6. Şeyh Alî (Musannifek) Bilâd-ı Rum'da (İlk Gelişi)

843 senesinin Cemâziyelevvel'inde (Kasım 1439) Konya'da *Keşşâf'ın* Sâd sûresini ihtiva eden, muhtemelen nitelikli olduğunu düşündüğü bir nüshasını:

*"Bu kitap, sekiz yüz kırk üç senesinin Cemâziyelevvel'inde Konya-i Rum'da zengin olan Allah'a muhtaç Şeyh Alî b. Mecdiddîn eş-Şâhrûdî el-Bestâmî'nin -Allah onun durumunu güzellikle tamamlasın- kitaplarından biridir"*⁴⁷

diyerek satın almış ve mühürleyerek kütüphanesine katmıştır.

843 Cemâziyelâhir'inde Bilâd-ı Rum'da⁴⁸ dolaşan ve muhtemelen Herât'a dönüş yolunda olan müellif aynı yıl Tokat'ta bulunmuştur.⁴⁹ 844 Şevvâl ayında (Mart 1441) Herât'ta *Şerhu Muhtasar el-Vikâye*⁵⁰ adlı eserini bitiren Musannifek bir ay sonra 844 Zilhicce'sinde (Mayıs 1441) Şâhrûd-Bestâm'da Pezdevî'nin (ö. 482/1089) *Usul* metnini satın almış ve şunları kaydetmiştir:

*"Bu kitap, zengin olan Allah'a muhtaç Şeyh Alî b. Mecdiddîn eş-Şâhrûdî el-Bestâmî'nin -Allah ona iki cihan saadeti nasip etsin- kitaplarındandır. Bu satırları sekiz yüz kırk dört senesinin Zilhicce-i Hacc'ında ikinci kere Rum memleketlerine gitme vaktinde Şâhrud-Bestâm'da yazdı."*⁵¹

Böylece Musannifek ikinci kez Memalik-i Rum'a gitmek için hazırlığa başlamıştır.

46 Musannifek, *Hakâiku'l-Îmân*, Hüseyin Çelebi nr. 136-04, vr. 210a.

47 Musannifek'e ait temellük kaydı için bkz. Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 386, zahriye.

48 Musannifek'e ait kayıt için bkz. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 386, vr. 178a, 181a.

49 Musannifek, *Hakâiku'l-Îmân*, Bursa İnebey Ktp., Hüseyin Çelebi nr. vr. 151a (hamiş).

50 Musannifek, *Şerhu Muhtasari'l-Vikâye*, Süleymaniye Ktp., Fâtih, 1876, zahriye (Müellif Hattı).

51 Musannifek'e ait temellük kaydı için bkz. Fahrulislâm Pezdevî, *Kenzü'l-Vusûl ilâ Marifeti'l-Usûl*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 1234, vikâye.

1.7. Şeyh Alî'nin (Musannifek) En Mutlu Günü

845 senesinin Safer ayının sonu muhtemelen Musannifek'in hayatının en mutlu zamanlarından biridir. Zira kırk iki yaşında olan Musannifek'in çok sevdiği kıymetlisi oğlu dünyaya gelmiştir. Oğlunun doğum tarihini *Şerhu'l-Hidâye* adlı eserinin zahriyesinde kendi el yazısı ile:

*"Kıymetli, izzetli oğlum Muhammed b. Şeyh Alî el-Bestâmî'nin doğum tarihi, sekiz yüz kırk beş senesinin Safer ayının sonu Çarşamba günü vakitlerin en güzeli, saatlerin en şerefli kuşluk vaktindedir."*⁵²

şeklinde kaydeden müellif oğluna hem babasının hem de çok sevdiği ağabeyinin ismini vermiştir.

29 Safer 845 (19 Temmuz 1441) Çarşamba günü kuşluk vakti dünyaya gelen Muhammed'in nerede doğduğunu ise Musannifek kaydetmemiştir. Musannifek'in Anadolu'ya gitme hazırlığı yaptığı tarihten iki ay sonra doğan Muhammed, Şâhrûd-Bestâm'da ya da Anadolu yolunda bir yerde doğmuş olabilir. Biyografi kaynaklarında Musannifek'in erkek çocuğu olmadığına dair verilen bilgi ise doğru değildir.⁵³ Babası gibi ilme meraklı olan Muhammed, muhtemelen iyi bir eğitimin ardından kendisini yetiştirmiş ayrıca babasının bir eserini de istinsah etmiştir.⁵⁴

1.8. Şeyh Alî (Musannifek) Tekrar Bilâd-ı Rum'da (İkinci Gelişi)

Muhtemelen önce Bursa'ya ardından 845 senesinin Cemâziyelâhir'inde (Kasım 1441) Edirne'ye ulaşan Musannifek, Pezdevî'nin *Kenzü'l-Vusûl* adlı eserini okumuştur.⁵⁵ Edirne'deki temaslarının ardından bir ay sonra tekrar Bursa'ya dönmüştür. Şaban ayında (Aralık 1441) dedesi Fahreddîn Râzî'nin *el-İhtiyârâtü'l-Alâiyye* adlı eserini okumuştur.⁵⁶ Dört ay Bursa'da kalan

52 Musannifek, *Şerhu'l-Hidâye* (Fâtih, 1965), zahriye.

53 Musannifek'in erkek çocuğu olmadığına dair rivayet Taşköprülüzâde'den itibaren kaynaklara girmiştir. Bkz. Taşköprülüzâde, *eş-Şekâik*, 166.

54 Süleymaniye Kütüphanesi, Damad İbrahim Paşa nr. 1013'te yer alan nüsha Musannifek'in Seyyid Şerîf'in *Miftah* şerhine hâşiyesi olarak kaydedilmiştir. Eserin vikâye yaprağındaki bilgiye göre nüsha Musannifek'in oğlu Muhammed'in istinsahıdır.

55 Musannifek'e ait kayıt için bkz. Pezdevî, *Kenzü'l-Vusûl*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 1234, vr. 233b.

56 Musannifek'e ait kayıt için bkz. Mazharuddîn Zeydânî, *el-Mefâtih fî Halli'l-Mesâbih*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 5360, vr. 128b-129a.

Musannifek, iki yıl önce Konya’da satın aldığı, mühürleyip kütüphanesine kattığı *Keşşâf* nüshasını,

“Bu zikredilen (kitap) yukarıda işaret edilenden (Şeyh Alî b. Mecdiddîn eş-Şâhrûdî el-Bestâmî’den) bana şerî bir alış-verişle nakledildi. Böylece İbrahim b. Hacı Bayram er-Rûmî es-Sûfî’nin kitaplarından oldu”

ifadeleriyle Hacı Bayram-ı Veli’nin (ö. 833/1430) oğlu İbrahim’e satmıştır. Bursa’ya ilk gidişinde nüshayı sattığını tahmin ettiğimiz Musannifek, Edirne dönüşü Bursa’da 845 Ramazan’ında (Ocak 1442) “Ona (Şeyh Alî b. Mecdiddîn eş-Şâhrûdî el-Bestâmî’ye) şerî bir satışla sekiz yüz kırk beş senesinin Ramazan ayında nakledildi.” diyerek nüshayı geri almıştır.⁵⁷ Musannifek’in iki yıl önce satın aldığı nüshayı neden sattığını tam olarak bilemiyoruz. Yoğun bir seyahat trafiği olan Musannifek’in ekonomik anlamda sıkıntılı bir süreç yaşıyor olması akla gelmektedir. Ayrıca Musannifek ile kitabını sattığı İbrahim b. Hacı Bayram arasında bir arkadaşlık ilişkisi olabilir. Musannifek, 15 Şevval 845 Pazartesi gecesi (26 Şubat 1442) Bursa’da *Mesnevî* şerhini bitirmiş,⁵⁸ şerhinin bir nüshasını Karamanoğlu İbrahim b. Mehmed’e ithâf etmiştir.⁵⁹ Musannifek öyle anlaşılıyor ki Karamanoğlu ile yakınlaşmaya başlamıştır. 1 Zilkade 845 (13 Mart 1442 Salı) tarihinde Bursa’da muhtasar *Vikâye* şerhinin içerisine *Tevilât* şerhinden bir alıntıyı not etmiştir.⁶⁰

1.9. Şeyh Alî (Musannifek) Memleketinde

Bir yıl sonra 846 senesinin Zilkade’sinde (Nisan 1443) Herât’ta⁶¹ olan Musannifek, 847 senesinin Rebiulâhir’inde (Ağustos 1443) Şâhrûd-Bestâm’da *Câmiu’s-Sahîh* adlı eserin I. cildini,⁶² bir ay sonra ise:

57 Alış-veriş (şirâ) kaydı için bkz. Zemaşerî, *el-Keşşâf*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 386, zahriye. İbrahim b. Hacı Bayram’a satılmış olan nüsha daha sonra tekrar Musannifek’e intikal eden mezkûr nüsha bugün Musannifek’in vakfettiği kitaplar arasındadır.

58 Musannifek, *Şerh-i Mesnevî*, Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa nr. 604, vr. 117a.

59 İthaf kaydı için bkz. Musannifek, *Şerh-i Mesnevî*, Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa nr. 604, vr. 4a.

60 Musannifek, *Şerhu Muhtasari’l-Vikâye*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 1876, vr. 87b.

Ayrıca bkz. Musannifek’e ait kayıt için bkz. Şemsüddîn Muhammed el-Fenârî, *Tefsiru’l-Fâtîha* Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa nr. 141, vr. 58b.

61 Musannifek’e ait temellük kaydı için bkz. Pezdevî, *Kenzu’l-Vusûl*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 1234, vikâye.

Diğer bir kayıt için bkz. Burhanüşşeria Mahmûd b. Ubeydullah, *Vikâyetü’r-Rivâye*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 2223, zahriye.

62 Musannifek’e ait temellük kaydı için bkz. Buhârî, *el-Câmiu’s-Sahîh*, Süleymaniye Ktp., Murad Molla nr. 577, zahriye.

“İlâhî inâyet ve sübhânî devlet bu kitabı ben fakir Şeyh Alî b. Mecdiddîn eş-Şâhrûdî el-Bestâmî'ye -Allah beni ondan ve benzerlerinden faydalandırısın-Şâhrud-Bestâm'da sekiz yüz kırk yedi senesinin Cemâziyelevvel'inde hediye etti.”⁶³

sözleriyle Necmüddin Dâye'nin *Mirsâdü'l-İbâd* adlı eserini satın almıştır. İki ay daha Şâhrûd-Bestâm'da kalan Musannifek, 1 Recep 847 (25 Ekim 1443 Cuma) tarihinde Necmüddîn Ömer en-Nesefî'nin (ö. 537/1142) *et-Teysîr* adlı tefsirinden bir not almış ve kendi yorumunu kaydetmiştir.⁶⁴

1.10. Şeyh Alî (Musannifek) Kazvin ve Ebher'de

848 yılında hacca niyet edip yola koyulan Musannifek, Kazvin'de bir takım temaslarda bulunmuş ve bazı gözlemlerini de paylaşmıştır. Özellikle genç ve güzel kadınların bazı sahtekârlar tarafından istismar edildiğine şöyle dikkat çekmiştir:

“Kazvîn beldesinde bu âfete şahit olduk. Takva ve bilgisiyle meşhur biri eş-rafın evli kızlarından birine göz koymuş, onunla evlenmek istemiş. Mushafı kadının ayaklarının altına aldirtıp, çiğnettikten sonra kocasından ayrıldığına fetva verip, o kadınla evlenmiş, Allah o herifin belasını versin!”⁶⁵

848 yılının Cemâziyelevvel'inde (Eylül 1444) hacca gitme niyetinde olduğunu vurgulayan Musannifek, Ebher'e gelmiş ve Ahmed es-Semerkindî'nin kitabından bir alıntıyı kaydetmiştir.⁶⁶

1.11. Şeyh Alî (Musannifek) Rum Diyârında (Üçüncü Geliş)

28 Cemâziyelâhir 848'de (12 Ekim 1444 Pazartesi) Erzincan'a ulaşan Musannifek:

63 Musannifek'e ait temellük kaydı için bkz. Necmüddîn Dâye, *Mirsâdu'l-İbâd Mine'l-Mebdei ile'l-Meâd* Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 2839, vr. 6a.

64 Musannifek'e ait not için bkz. Fenârî, *Tefsiru'l-Fâtiha*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa nr. 141, vr. 87a.

65 Musannifek, *Şerhu'l-Vikâye*, İrlanda The Chester Beatty nr. 3196-02, vr. 9b-10a (Müellif Hattı).

66 Musannifek'e ait kayıt için bkz. Necmüddîn Dâye, *Mirsâdu'l-İbâd*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 2839, zahriye. Diğer bir kayıt için bkz. Hâce Abdullah el-Herevî, *Menazilü's-Sâirin*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa nr. 1420-02, vr. 43b.

“Bunu yazanın Erzincan beldesine inişi, üçüncü kere Rum diyarına yöneldiği vakit sekiz yüz kırk sekiz senesinde yirmi sekiz Cemâziyelâhir’inde, bunu yazan Şeyh Alî el-Bestâmî”⁶⁷

şeklinde bir kayıt düşmüştür. Hac niyetiyle çıktığı yolculuğunda Zilkade 848’de (Mart 1445) Konya’da⁶⁸ olan Musannifek, hac farızasını yerine getirememiş gibi görünmektedir. Musannifek’in hacca gitme fikrinden neden vazgeçtiğini bilemiyoruz. Öte yandan 848 tarihi itibarıyla Memalik-i Rum’a üçüncü kere geldiğini söyleyen Musannifek’in bu seyahatlerinin sebebi diplomatik görevleri olabilir. 845 senesinde Karamanoğlu ile yakınlaşmaları sonucunda 848 senesinde hacca gitmekten vazgeçip Konya’ya yerleşen Musannifek uzun süre burada ikamet edecek ve Karamanoğullarına hizmet edecektir.

849 Cemâziyelevvel’inde (Ağustos 1445) Konya’da Gazâlî’nin *Vecîz* adlı eserini;

“ilâhî inâyet ve sübhânî irade onu, ben Allah’ın muhtaç kulu Şeyh Alî b. Mecdiddîn eş-Şâhrûdî el-Bestâmî’ye -Allah onu salihlerden eylesin ve kurtulanlara ilhak eylesin- Konya makamında sekiz yüz kırk dokuz senesinin Cemâziyelevvel’inde hediye etti.”⁶⁹

sözleriyle satın alan Musannifek aynı tarihte Konya Karatay Medresesi’nde Gazâlî’nin *İhyâu Ulûmiddîn* adlı eserinin bir kısmını istinsah etmiştir.⁷⁰ 849 Cemâziyelâhir’inin sonunda Çarşamba gecesi (28 Eylül 1445) *İhyâ’*ın “Sabır” ve “Şükür” kitabının istinsahını Konya Karatay Medresesi’nde bitirmiştir.⁷¹ 30 Receb 849 (1 Kasım 1445) Pazartesi günü Konya’da olan Musannifek;

67 Musannifek’e ait kayıt için bkz. Muhammed Hâce Parsa, *Faslu’l-Hitâb*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 2753, vr. 4a:

نزول كاتب ببلدة أرزنجان در وقت توجه بروم در كره سيم بيست و هشتم جماد الآخر سنة ثمان أربعين
وثمانمائة، حرره الفقير شيخ علي البسطامي ...

Metinde “ Metinde “ در وقت توجه بروم در كره سيم / üçüncü kere Rum’a yöneldiği vakit” ifadesini kullanan Musannifek daha önce diyâr-ı Rum’a iki defa geldiğini teyid etmiştir. Buna göre ilk gelişinde 843’de Konya-ı Rum ve Tokat-ı Rum’a; ikinci gelişinde 845’de Bursa-ı Rum ve Edirne-i Rum’a; üçüncü gelişinde 848’de Erzincan-ı Rum’a uğradığını kesin olarak öğrenmiş oluyoruz.

68 Musannifek’e ait not için bkz. Fenârî, *Tefsiru’l-Fâtîha*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa nr. 141, vr. 87a.

69 Musannifek’e ait temellük kaydı için bkz. İmâm-ı Gazâlî, *el-Veciz*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 2211, vikâye.

70 Musannifek’e ait istinsah kaydı için bkz. İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi’-d-dîn*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 2551, vr. 75b.

71 Musannifek’e ait istinsah kaydı için bkz. İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi’-d-dîn*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 2551, vr. 185a.

“Bu kitabı ilâhî inâyet ve sübhânî irâde ben ganî olan Allah’a muhtaç Şeyh Alî b. Mecciddîn eş-Şâhrûdî el-Bestâmî’ye –Allah onun ömrünü hayırla ve saadetle sona erdirdin- sekiz yüz kırk dokuz senesinin Receb ayının sonunda Konya makamında –her türlü beladan korunsun- hediye etti.”⁷²

sözleriyle Seyyid Şerif’in *Miftâh* şerhini kütüphanesine katmıştır. Zilkade 849 (Şubat 1446) tarihinde Lârende’de Seyyid Şerif Cürçânî’nin *Miftâh* şerhine hâşiye yazmaya başlamıştır.⁷³

850 Cemâziyelâhir ayının sonunda (Eylül 1446) Lârende’de *Vikâye* şerhini;

“Allah’ın yardımı ve tevfiği ile onun siyahtan beyaza nakli sekiz yüz elli senesinin Cemâziyelâhir’i sonunda Rum beldelerinden Larende şehrinde gerçekleşti. Onu yazan ben, ganî olan Allah’a muhtaç Şeyh Alî b. Mecciddîn eş-Şâhrûdî el-Bestâmî.”

diyerek temize çekmiştir.⁷⁴ 852 senesinin Rebiulâhir’inin 6. Cumartesi gecesi yatsıdan sonra (7 Haziran 1448) *İhyâ’nın* “Havf” ve “Reca” kitabının istinsahını⁷⁵ aynı ay içerisinde “Fakr” ve “Zühd” kısmını da Konya’da Hankâh-ı Sâhib’de bitirmiştir.⁷⁶ Bir ay sonra Cemâziyelevvel 852’de (Temmuz 1448) Konya Meram’da *İhyâ’nın* dördüncü cildinin “Tevhid” ve “Tevekkül” kitabını istinsah etmiştir.⁷⁷ 23 Cemâziyelevvel 852 Pazar günü (28 Temmuz 1448) *İhyâ’nın* “Muhabbet” ve “Şevk” kitabının istinsahını Konya Meram’da bitirmiştir.⁷⁸ 852 Cemâziyelâhir sonları (Ağustos 1448) Konya Karatay Medresesi’nde *Mutavvel* hâşiyesi okutmuştur.⁷⁹ Cemâziyelâhir 853 Çarşamba kuşluk vakti *İhyâ’nın* “Muhâsebe ve Murâkabe” bölümünü Konya Meram’da istinsah etmiştir.⁸⁰

72 Musannifek’e ait temellük kaydı için bkz. Seyyid Şerif Cürçânî, *el-Misbâh fî Şerhi’l-Miftâh*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 4649, vikâye.

73 Şeyh Alî Musannifek, *Hâşiye alâ Hâşiyeti’l-Miftâh*, Süleymaniye Ktp., Murad Molla nr. 1608, zahriye.

74 Musannifek’e ait istinsah kaydı için bkz. Musannifek, *Şerhu’l-Vikâye*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa nr. 861, vr. 334b.

75 Musannifek’e ait istinsah kaydı için bkz. İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi’-d-dîn*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 2551, vr. 241a.

76 Musannifek’e ait istinsah kaydı için bkz. İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi’-d-dîn*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 2551, vr. 298a.

77 Musannifek’e ait istinsah kaydı için bkz. İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi’-d-dîn*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 2551, vr. 357a.

78 Musannifek’e ait istinsah kaydı için bkz. İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi’-d-dîn*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 2552, vr. 88a.

79 Musannifek, *Hâşiye el-Mutavvel*, Süleymaniye Ktp., Cârullah nr. 1776, vr.142a.

80 Musannifek’e ait istinsah kaydı için bkz. İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi’-d-dîn*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 2552, vr. 162b.

10 Cemâziyelâhir 853 tarihinde (31 Temmuz 1449):

“Bu kitap Konya beldesinin -beladan korunsun- dışında Meram deresi makamında Cemâziyelâhir’in onunda sekiz yüz elli üç senesinde bitti. Bu, zavallı fakir isyanlara dalmış, perçemlerden tutulacak günde kudretli Rabbi’nin affını uman Şeyh Alî b. Mecdüddîn b. Muhammed b. Mahmûd b. Mes’ud eş-Şâhrûdî el-Bestâmî’nin hattıdır. Allah onun kalbini marifet nu ruyla ihya etsin...”

sözleriyle İhyâ’nın son cildinin istinsahını bitirmiştir.⁸¹ 6 Receb 853 (25 Ağustos 1449) tarihinde Konya Meram’da İhyâ’nın “Tefekkür” kısmını istinsah etmiştir.⁸² 1 Şaban 853 Cumartesi kuşluk vakti (19 Eylül 1449) Konya Meram’da Kelâbâzî’nin *et-Taarruf fi Mezhebi’t-Tasavvuf* adlı eserinin istinsahını tamamlamış,⁸³ aynı yıl Konya’da Cürçânî’nin *Delâilü’l-İ’câz* adlı eserini:

“Konya şehrinde sekiz yüz elli üç senesinde *Delâilü’l-İ’câz* kitâbı, zayıf aciz köle Şeyh Alî b. Mecdiddîn el-Bestâmî’nin mülkü oldu”⁸⁴

sözleriyle satın almıştır.

20 Cemâziyelevvel 854’de (1 Temmuz 1450) Konya-Meram Bâğ-ı Çâşnîgîr’de, Radiyyuddîn Muhammed b. Hasan’ın *Kâfiye* şerhinin istinsahına başlamış,⁸⁵ yaklaşık iki ay sonra 15 Receb 854’te (24 Ağustos 1450) Konya Meram’da mezkur eserin I. cildinin istinsahını bitirmiştir.⁸⁶ 22 Şevval 854 (28 Kasım 1450) tarihinde Konya’da Ebu Temmâm’ın *Dîvânü’l-Hamâse* adlı eserini satın almıştır.⁸⁷ 14 Muharrem 855 Salı günü (16 Şubat 1451) Konya-Meram Bâğ-ı Çâşnîgîr’de, Radiyyuddîn’in *Kâfiye* şerhinin II. cildinin

81 Musannifek’e ait istinsah kaydı için bkz. İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi’d-dîn*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 2552, vr. 310b-311a.

82 Musannifek’e ait istinsah kaydı için bkz. İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi’d-dîn*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 2552, vr. 192b.

83 Musannifek’e ait istinsah kaydı için bkz. Muhammed b. İbrahim el-Kelâbâzî, *et-Taarruf li Mezhebi’t-Tasavvuf*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 2777, vr. 70a.

84 Musannifek’e ait temellük kaydı için bkz. Abdulkâhir el-Cürçânî, *Delâilü’l-İ’câz*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 4589, zahriye.

85 Musannifek’e ait istinsah kaydı için bkz. Radiyyüddîn el-Esterâbâdî, *Şerhu’l-Kâfiye*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 4960, vr. 405a.

86 Musannifek’e ait istinsah kaydı için bkz. Radiyyüddîn el-Esterâbâdî, *Şerhu’l-Kâfiye*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 4960, vr. 404b.

87 Musannifek’e ait temellük kaydı için bkz. Ebu Temmâm et-Tâî, *Divânü’l-Hamâse*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 3739, vikâye.

istinsahını tamamlamıştır.⁸⁸ 6 Şaban 855 (3 Eylül 1451) tarihinde Konya-Meram Bağ-ı Çâşnîgîr'de *Keşşâf*'ın son cildinin istinsahını şu sözlerle bitirmiştir:

“Vüsat ve tâkat kadarınca Keşşâf'ı yazmaya ve onu tashih etmeye muvaffak kılan Allah'a hamd olsun ... Bakışını iki kere kalemimden dökülen mürekkep damlalarının düştüğü yerlere; yazılarım ve bildirimlerimle süslediğim satır aralarına çevirirsen, isabetli aklın ve keskin zekânla şunu görürsün ki, bunu ancak Cârullah veya fesâhat, berâat ve Arapça'da onun dengi biri yazardı. İşte dengi olan o kişi Allah'a muhtaç bu Şeyh Alî b. Mecdiddîn eş-Şâhrûdî el-Bestâmî'dir -Allah onu istediği ve arzuladığı şeylerde muvaffak kılsın, dünya ve ahirette nimetine ulaştırсын-. Yalnız şu var ki bu Şeyh Alî, O'nun mezhebinden, taassub ve asabiyenin zayıflığı ile damgalanmış görüşlerinden uzaktır. Bu istinsah Konya'nın dışında Meram'da Çâşnîgîr bağı adlı mekânda altı Şaban sekiz yüz elli beş senesinde bitti. Nimetlerinden dolayı Allah'a hamd olsun. Salat peygamberi Muhammed'e ve âline olsun.”⁸⁹

856 senesinde (1452) Konya'da Beğavî'nin *Mesâbîhü's-Sünne* adlı eserinin bir nüshasını satın alan⁹⁰ Musannifek aynı sene Merğînânî'nin *Hidâye* adlı eserinin bir nüshasını mülkiyetine geçirmiştir.⁹¹

1.12. Şeyh Alî (Musannifek) Hac Yolunda

Hac yolculuğu için çıktığı ikinci seferinde Musannifek, 20 Ramazan 856 Çarşamba günü (4 Ekim 1452) Dimeşk'e ulaşmış burada Arap edebiyatı ile ilgili bir notu kaydetmiştir.⁹² Aynı senenin 25 Zilkade Cuma günü (7 Aralık 1452) Medine-i Münevvere'ye varmış, Mescid-i Nebevî'de Rasullullah'ın kabri ve minberi arasına oturmuş ruhaniyetinden teveccühte bulunmuş-

88 Musannifek'e ait istinsah kaydı için bkz. Radiyyüddîn el-Esterâbâdî, *Şerhu'l-Kâfiye*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 4961, vr. 469b.

89 Musannifek'e ait istinsah kaydı için bkz. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 371, vr. 347a.

90 Musannifek'e ait temellük kaydı için bkz. Muhiyissünne Mes'ud el-Beğavî, *Mesâbîhu's-Sünne*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 1186, vikâye.

91 Musannifek'e ait temellük kaydı için bkz. Burhânüddîn el-Merğînânî, *el-Hidâye Şerhi'l-Bidâye*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 2244, zahriye.

92 Musannifek'e ait not için bkz. Şeyh Alî Musannifek, *Tefsir-i Musannifek*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 635, vr. 120a.

tur.⁹³ 9 Zilhicce'de (21 Aralık 1452) Mekke'de hac farızasını yerine getirmiş ve hacı olmuştur.⁹⁴

1.13. Şeyh Alî (Musannifek) Hac Dönüşü Tekrar Karaman'da

Uzun hac yolculuğunun ardından tekrar Karaman diyarına dönen, Ramazan 858 (Eylül 1454) tarihinde Konya Meram'da olan müellif, *Lübâb* şerhini temize çekmeye başlamıştır.⁹⁵ 1 Ramazan 859'da (15 Ağustos 1455) Konya'da Karamanoğlu İbrahim'le alakalı bir vakıf meselesinin tartışıldığı hüküm meclisinde vekâleten bulunmuştur.⁹⁶ 28 Ramazan 859 Cuma günü (11 Eylül 1455) Konya Meram'da *Lübâb* şerhinin tebyüzini bitirmiştir.⁹⁷

859/1455 senesinde Konya-Meram Bağ-ı Çâşnîgîr'de *Keşşâf*'ın 1. cildinin istinsahını:

*"onun istinsahı Allah'ın aff ve rahmetine en muhtaç fakir kulu Şeyh Alî b. Mecdiddîn eş-Şâhrûdî el-Bestâmî -Allah günahlarını affetsin iki cihanda ayıplarını örtsün- eliyle sekiz yüz elli dokuz senesinin aylarında Konya beldesinin dışında Meram vadisinde gerçekleşti. O öyle bir vadi ki Çâşnîgîr bağı ismiyle meşhur birçok kimsenin görmeyi arzuladığı bir yerdir. Orası ika- met etmeye ve yerleşilmeye en uygun makamdır. Oranın sakinleri oraya dönmeyi arzulamaksızın orayı asla terketmezler."*⁹⁸

ifadeleriyle bitiren Musannifek, 1 Rebiulevvel 860'ta (8 Şubat 1456) Konya Karaman'da *Mutavvel* hâşiyesini okutmuştur.⁹⁹

860 Rebiulâhîr'inin sonlarında (Nisan 1456) Konya'da Nalıncı Medresesi'nde *Mutavvel* hâşiyesi okutmaya¹⁰⁰ devam eden müellif, 7 Cemâziyelâhîr

93 Musannifek, *Tuhfetü'l-Vüzerâ*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya nr. 2855, vr. 109a.

94 Musannifek'in Kabe-i Muazzamayı ziyaret tarihine dair kayıt için bkz. Şeyh Alî Musannifek, *Mülteka'l-Bahreyn/Kitâbu's-Şifâ*, Beyazıt Ktp., Veliyüddîn Efendi nr. 261, mukaddime.

95 Musannifek, *Şerhu'l-Lübâb*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 5004, vr. 725b-726a.

96 Konya Mevlânâ Müzesi, *Şer'î Sicil Defteri*, no. 56, s. 95:

حضر ملك عن مجلس الحكم نيابة/منابه/نيابه، وأنا الفقير شيخ علي بن [مجد الدين] عفي عنه ... وذلك جرى في أول رمضان المبارك من شهور سنة تسع وخمسين وثمانمائة هجرية الجلالية

97 Musannifek, *Şerhu'l-Lübâb*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 5004, vr. 725b-726a.

98 Musannifek'e ait istinsah kaydı için bkz. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 351, vr. 299a.

99 Musannifek'in talebesi Hızır b. Fakih'e ait kayıt için bkz. Şeyh Alî Musannifek, *Hâşiyeye ale'l-Mutavvel*, Süleymaniye Ktp., Damad İbrahim Paşa nr. 1017, vr. 134a.

100 Musannifek'in talebesi Giyaseddîn b. Safiyyullah'a ait kayıt için bkz. Şeyh Alî Musannifek, *Hâşiyeye ale'l-Mutavvel*, Süleymaniye Ktp., Turhan Valide Sultan nr. 284, vr. 193a.

860 ikinci vakti (13 Mayıs 1456) Konya'da *Keşşâf'ın* Bakara sûresinin istinsahını bitirmiştir.¹⁰¹ Bir ay sonra 10 Receb 860 (14 Haziran 1456) tarihinde ikinci vaktinin hemen öncesinde Konya-Meram Çâşnîgîr bağında *Keşşâf* tefsirinden Yûsuf sûresinin,¹⁰² 21 Şevval 860 Perşembe günü (22 Eylül 1456) yine aynı yerde *Keşşâf'ın* Sebe sûresinden Muhammed sûresine kadar olan sûrelerin istinsahını tamamlamıştır.¹⁰³ İş bu tarih Musannifek'i Konya'da gördüğümüz son tarihtir.

1.14. Şeyh Alî (Musannifek) Osmanlı Diyarında

Mezkûr tarihten (21 Şevval 860/22 Eylül 1456) yedi ay sonra Konya'dan Edirne'ye gelen Musannifek'in hayatındaki önemli kırılma noktalarından biri gerçekleşmiştir. 12 Cemâziyelevvel 861 Perşembe günü (7 Nisan 1457) Osmanlı payitahtı Edirne'de *Tuhfe-i Mahmûdî* adlı eserini bitiren Musannifek,¹⁰⁴ yeni hâmisî Mahmud Paşa'ya ithaf ettiği bu eserinde kendi hal tercümesini de kaydetmiştir.¹⁰⁵

Konya Meram'dan ayrıldıktan yedi ay gibi kısa bir sürede bitirdiği eserinin içerisinde otobiyografisini kaydetmiş olması yeni geldiği Osmanlı diyarında kendisini tanıtmaya çabası içerisinde girdiğini göstermektedir. Artık Osmanlı hizmetine giren Musannifek'in Karamanoğlu ile köprüleri neden attığına dair bir bilgimiz bulunmamaktadır. 862 senesi Cemâziyelâhir ayının sonlarında (Mayıs 1458) *Mültekal-Bahreyn/Kitâbu's-Şifâ* adlı tefsirinden Fâtîha sûresinin tefsirine başlayan¹⁰⁶ Musannifek, tefsirinin mukaddimesinde Sultan Fâtîh'e övgü dolu sözler sarf etmiş, "*Allah iman edenlerin dostudur, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır*" (el-Bakara 2/257) âyeti gereği, Allah'ın kendisini Karaman harabesinin çukurundan kurtarıp, devletler ve yü-

101 Musannifek'e ait istinsah kaydı için bkz. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 351, vr. 214a.

102 Musannifek'e ait istinsah kaydı için bkz. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 379, vr. 48b.

103 Musannifek'e ait istinsah kaydı için bkz. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, Müstensih: Musannifek, Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 393, vr. 247b-248a.

104 Musannifek'e ait istinsah kaydı için bkz. Musannifek, *Tuhfe-i Mahmûdî*, Topkapı Sarayı Müze Ktp., Emanet Hazinesi nr. 1342, vr. 121a; Musannifek, *Tuhfetü'l-Vüzerâ*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya nr. 2855, vr. 142b.

105 Musannifek'in hal tercümesi ile ilgili geniş değerlendirme için bkz. Karaver & Hüseyini, "Şeyh Alî el-Bistâmî Musannifek'in *Tuhfe-i Mahmûdî/Tuhfetü'l-Vüzerâ* Adlı Eserinde Bulunan Otobiyografik Kısmın Tercüme ve Değerlendirmesi: Klâsik Bir Özgeçmiş Örneği", *İslam Tetkikleri Dergisi*, 397-439.

106 Musannifek, *Mülteka'l-Bahreyn/Kitâbu's-Şifâ*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 636, zahriye.

ce himmetler sahibi olan sultanın yanında yüksek mevkilere yerleştirdiğini ifade etmiştir.¹⁰⁷ Dolayısıyla Musannifek'in "harabe" "çukur" diye söz ettiği Karaman diyarından iyi anılar ve hatıralarla ayrılmadığını söyleyebiliriz. Muhtemelen siyasi öngörülerini ile Karamanoğlu'ndan ayrılan Musannifek, tercihini İslam dünyasının parlayan yeni yıldızı Sultan Fâtih'ten yana kullanmıştır. Sultan Fâtih bir süre sonra düzenleyeceği seferlerle Karamanoğullarını kontrol altına alacaktır.

Yeni yerleştiği Edirne'ye alışan ve hayatından memnun görünen Musannifek, telif ve tedris faaliyetlerine ara vermeden devam etmiştir. Burada kaleme aldığı eserlerinde Edirne'nin saltanatın merkezi olduğunu ısrarla vurgulanmaktadır:

"... *Gâlip gelen devletinin celâlinin sergilerinin karargâhı, parlak saldırı çadırının mahalli; din düşmanlarına kıyamete kadar kök söktürecek mücahid ve gazilerin, şeriatın yardımcıları olan devlet erbabının hâlâ orada olduğu saltanatın merkezi*"¹⁰⁸

diye nitelediği Edirne'yi çok seven Musannifek, görüldüğü üzere saltanat merkezinden bahsederken "لا زالت / hâlâ" ifadesini kullanmıştır.¹⁰⁹ Hicri 857 senesinde fethedilen İstanbul'un saltanat merkezi olacağı ve payitahtın oraya taşınacağı dedikodusu muhtemelen bir takım meclislerde yayılmaktadır. Bu dedikodudan haberdar olan Musannifek, "hâlâ" ifadesi ile buna vurgu yapıyor olabilir.¹¹⁰ Muhtemelen Musannifek payitahtın İstanbul'a taşınmasına muhalefet eden grup içerisinde yer almaktadır.

107 Musannifek, *Mülteka'l-Bahreyn/Kitâbü's-Şifâ*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 636, vr. 3a.

108 Musannifek, *Mülteka'l-Bahreyn/Kitâbü's-Şifâ*, Süleymaniye Ktp., Satın Alınan Yazma Eserler nr. 1123, vr. 279b (Müellif Hattı):

... بمقام دار السلطنة أدرنة لا زالت مقر السرير جلال الدولة القاهرة، ومحلاً لسرادق الصلوة الباهرة، ولا يزال الغزاة والمجاهدون منها ظاهرين، وأرباب دولها هناك للشرعية ناصرين، ولا عداء الدين قامعين قالعين إلى يوم الدين.

109 Musannifek, *Hallu'r-Rumûz*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 2611, vr. 202b:

... بمقام دار السلطنة أدرنة مقر سرير جلال ومحل الدولة والإقبال ومقبل السلطين والأقباليين ومشرق شمس الدولة المحمدية ومطلع الصلوة الأحمدية لا زالت مكاناً للغزاة والمجاهدين ومحلاً لأرباب الشرعية منها ظاهرين، وعلى الأعداء ظاهرين إلى يوم الدين.

110 Bu konuda fikirlerini benimle paylaşan ve konuya dikkatimi çeken kıymetli ağabeyim Veysel Bulut'a teşekkür ederim.

Musannifek, 10 Rebûlevvel 863 Perşembe günü¹¹¹ Edirne'de (18 Ocak 1459) eş-Şemsiye adlı esere şerh yazmıştır.¹¹² 14 Rebûlevvel 863 Perşembe günü (19 Ocak 1459) öğleden sonra Edirne'de Fâtiha Sûresinin tefsirini bitirmiştir.¹¹³ 7 Zilhicce 864 Edirne'de (23 Eylül 1460) *Mülteka'l-Bahreyn* adlı tefsirini:

“Ben bu kitabı ulemâya ve fudalâya yeryüzünün doğusunda ve batısında nerede ne şekilde olurlarsa olsunlar, ondan istifade etmeleri, onu aşırı isteyip de mülk edinmemeleri; hiçbir şekilde bûk, sandık, zenbil ve mendil olmamak;¹¹⁴ alınıp satılmaması, hibe edilmemesi, vakfiyesinden çıkarılacak bir tasarrufta bulunulmaması şartıyla vakfettim. ‘Onu işittikten sonra kim değiştirirse günahı, yalnızca onu değiştirene ait olur.’ (Bakara Sûresi: 2/181). Onun üzerine ‘Allah’ın, meleklerin ve insanların laneti olsun.’ (Bakara Sûresi: 2/161). Kerem sahibinin rızasını talep etmek ve onun hoşnutluğunu elde etmek için bunu böyle yaptım. ‘O gün, ne mal fayda verir ne de evlât. Ancak Allah’a kalb-i selîm ile gelenler müstesna.’ (Şuara Sûresi: 26/88-89). Ben fakir, vakfeden Şeyh Alî b. Mecciddîn eş-Şâhrûdî sümme'l-Bestâmî, bu kitabın musannifi ve müellifi -Allah ona iki cihan saadeti nasip eylesin, iki menzilinde onun arzularını ve isteklerini gerçekleştiresin- bu vakfiyeyi yedi Zilhicce sekiz yüz altmış dört senesinde Edirne'de yazdım.”

sözleriyle vakfetmiş,¹¹⁵ 6 Safer 866 Pazartesi öğleden önce (10 Kasım 1461) Edirne'de, yazdığı tefsirin diğer bir nüshasını da bitirmiştir.¹¹⁶ Zilkade 866 (Ağustos 1462) Edirne'de *Hallu'r-Rumûz ve Keşfu'l-Kunûz* adlı eserinin telifini tamamlamıştır.¹¹⁷ Eserin mukaddimesinde Musannifek, Sultan Fâtih'in şer'i kitapları bitirdikten sonra tasavvuf kitaplarına merak sardığını özellikle Sühreverdî'nin kitabından çok etkilendiğini söylemesi ve Sultan Fâtih'e dair gözlemlerini aktarması Musannifek'in Sultan'la uzun vakitler geçirdiğini göstermektedir.¹¹⁸

111 10 Rebûlevvel 863 tarihi tarih çevirme kılavuzunda 18 Ocak 1459 Pazartesi gününe denk gelmektedir. Tarihin yazımında müellif veya müstensihnten kaynaklı bir hata olabilir.

112 Musannifek, *Şerhu's-Şemsiyye*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya nr. 2557, vr. 261a.

113 Musannifek, *Mülteka'l-Bahreyn/Kitâbü's-Şifâ*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 636, vr. 141b.

114 Musannifek kitabın eğilip bükülmemesi, dürülüp rulo haline getirilmemesi, sandıkta uzun süre saklanmaması, üzerine bir şey konmaması, mendil gibi kullanılmaması gibi ödünç alınan kitapla ilgili riayet edilmesi gereken adabı zikretmiş olabilir.

115 Musannifek, *Mülteka'l-Bahreyn/Kitâbü's-Şifâ*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 636, zahriye.

116 Musannifek, *Tefsir-i Musannifek/Kitâbü's-Şifâ*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya nr. 285, vr. 432a.

117 Musannifek, *Hallu'r-Rumûz*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 2611, vr. 203a.

118 Musannifek, *Hallu'r-Rumûz*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 2611, vr. 4b-5a.

1.15. Şeyh Alî'nin (Musannifek) Edirne'den Sefere Çıkışı

Musannifek 840 senesinde Herat'ta iken İbn Hacıb'in *Muhtasaru'l-Müntehâ* isimli eserinin bir nüshasını satın almış, zaman içerisinde okumuş ve notlandırmıştır. Nüshanın sonuna: "sekiz yüz altmış yedi Receb ayında Edirne'den askerle birlikte çıkıldı"ğına dair bir kayıt düşmüştür.¹¹⁹ 867 senesinde Sultan Fatih'in beraberinde Mahmud Paşa'yı da alarak Bosna seferine çıktığı dikkate alınırsa¹²⁰ Musannifek de 867 Receb ayında (Mart 1463) Edirne'den askerle birlikte sefere katılmıştır.¹²¹

1.16. Şeyh Alî (Musannifek) Tekrar Edirne'de

Katılmış olduğu uzun Bosna seferinin ardından Musannifek tekrar Edirne'ye geri dönmüştür. Musannifek'in çok sevdiği ağabeyi Muhammed'in, Yahya isminde bir oğlu olmuştur. Musannifek yeğeni ile yakından ilgilenmiş bir vefa duygusuyla tıpkı ağabeyinin kendisine yaptığı gibi ona babalık ve hocalık yapmış yanından hiç ayırmamıştır. Yahya b. Muhammed el-Bestâmî, 868 senesinin Ramazan ayı sonlarında (Haziran 1464) İbn Hâcib'in muhtasarını,¹²² 10 Zilhicce 869 (3 Ağustos 1465) tarihinde Ebu'l-Fadl Kâsım el-Hârizm'in *Dırâmu's-Sikat*¹²³ adlı eserini Fâtih Sultan Mehmed'in mutalaası için Edirne'de istinsah etmiştir.¹²⁴ Musannifek'in yeğenini yanından ayırmadığı dikkate alınırsa Musannifek'in bu tarihlerde Edirne'de olma ihtimali bulunmaktadır. Öte yandan muhtemelen Musannifek nüfûzu sayesinde yeğeni Yahya'ya da sarayda bir görev bulmuştur.

119 İbn Hâcib, *Muhtasaru'l-Müntehâ*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 1439, vr. 100b.

120 Şehabeddin Tekindağ, "Mahmud Paşa", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003): 376.

121 Sefere katılan Musannifek'in kendisine eman verilen Bosna kralı Stjepan Tomasevic/Stefan Tomašević'in öldürülmesi için fetva verdiği, kendisinin bizzat cellatlık yaptığı ve kralın kafasını keserek idam ettiği rivayet edilmiştir. Bkz. Ahmed Aşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman'dan Aşıkpaşazâde Tarihi* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1332), 166; Aşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi/Tevârih-i Âl-i Osman*, hzr. Kemal Yavuz-M. A. Yekta Saraç, (İstanbul: Gökkuşbu, 2007), 441; Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't-Tevârih*, (İstanbul: Matbaa-i Âmire: 1279), 496; Joseph Von Hammer, *Osmanlı Tarihi I*, çev. Mehmet Ata, sadeleştiren: Abdülkadir Karahan (İstanbul: Öğretmen Kitapları Dizisi, 1990), 227.

122 Musannifek'in yeğeni Yahya'nın istinsah kaydı için bkz. İbn Hâcib, *Muhtasaru Müntehe's-Süülü ve'l-Emel*, Süleymaniye Ktp., Çorlulu Ali Paşa, nr. 169 vr. 120a.

123 Ebu'l-Fazl Kâsım b. Hüseyin el-Harizmî, *Dırâmü's-Sikat*, Süleymaniye Ktp., Atf Efendi nr. 2210, vr. 198a (Müstensih: Yahya b. Muhammed el-Bestâmî).

124 Nüshanın vıkaye yaprağında Sultan Fâtih'in mutalaası için yazıldığına dair kayıt için bkz. İbn Hâcib, *Muhtasaru'l-Müntehâ*, Süleymaniye Ktp., Çorlulu Ali Paşa nr. 169, vr. 120a.

1.17. Şeyh Alî (Musannifek) Hayrabolu'da

1 Muharrem 870 Cumartesi günü kuşluk vakti (24 Ağustos 1465) saltanat merkezi Edirne'nin dışında bir yerde *Muhtasaru'l-Muntazam* adlı eserini tamamlayan¹²⁵ Musannifek, aynı sene Hayrabolu'ya gitmiştir.¹²⁶ 871 Recep ayında (Mart 1467) Edirne'de *Câmiu's-Sahîh*'in 1. cildini satın alan¹²⁷ müellif, 19 Muharrem 873'te (9 Ağustos 1468) Hayrabolu'da *Vikâye* şerhinden *Kitâbu'l-Cinâyât*'a kadar olan kısmı tamamlamıştır.¹²⁸ Yaklaşık bir ay sonra 24 Safer 873 Pazartesi günü (13 Eylül 1468) yine Hayrabolu'da *Kitâbu'l-Hudûd ve'l-Ahkâm* adlı eserini tamamlamıştır.¹²⁹

1.18. Şeyh Alî (Musannifek) Edirne'de

873 tarihinde Edirne'de Gazâlî'nin *Veciz* adlı eserini,¹³⁰ Seyyid Şerif'in *Şerhu'l-Miftâh*'ını vakfetmiştir.¹³¹ *el-Câmiu's-Sahîh*'in dört cildine:

*"Bu kitabı ulemaya ve fudalaya ondan istifade etmesi, onu koruması ve ondan faydalanması için vakfettim. Kim onu vakfiyesinden çıkarırsa Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onun üzerine olsun. Ben vakfeden el-fakir Şeyh Alî b. Mecdiddîn eş-Şâhrûdî el-Bestâmî, Allah ondan kabul etsin, onu yakınlığa ve kabule vesile eylesin"*¹³²

sözleriyle ve *Mutavvel'e* yazdığı haşiyesine:

"Ben vakfeden el-fakir Şeyh Alî b. Mecdiddîn el-Bestâmî, Allah onu mübarek eylesin- sekiz yüz yetmiş üç senesinde bu mübarek kitabı ulemaya ve fudalaya sahîh şerî' bir vakıfla vakfettim."

125 Musannifek, *Muhtasaru'l-Muntazam*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 4476, vr. 271a.

126 Musannifek, *Şerhu'l-Vikâye*, The Chester Beatty Library nr. 3196-01, vr. 45b.

127 Musannifek'e ait temellük kaydı için bkz. Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh* Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 1092, zahriye.

128 Musannifek, *Şerhu'l-Vikâye*, The Chester Beatty Library nr. 3196-02, vr. 161b.

129 Musannifek, *Kitâbu'l-Hudûd ve'l-Ahkâm*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi nr. 3631-041, vr. 379b.

130 Musannifek'e ait vakıf kaydı için bkz. Gazâlî, *el-Veciz*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 2211, vr. 11a (Hâmiş).

131 Musannifek'e ait vakıf kaydı için bkz. Seyyid Şerîf Cürçânî, *el-Misbâh*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 4649, vr. 7a (Hâmiş).

132 Musannifek'e ait vakıf kaydı için bkz. Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 1091, zahriye.

diyerek vakıf kaydı düşmüştür.¹³³ 874 senesinde yine Edirne’de *Câmiu’l-Usûl* adlı eseri:

“Bu kitap, ganî olan Allah’a muhtaç Şeyh Alî b. Mecdiddîn b. Muhammed b. Mahmûd b. Mes’ud el-Bestâmî’nin -Allah azze ve celle istediği ve arzulanmış şeylerde onu muvaffak kılsın ömrünü bununla hitama erdiresin, âhirete ir-tihal ettiğinde onun ruhunu temiz olarak kabzetsin- kitaplarındandır. Bu ki-tap şerî bir alışverişle Devlet-i Muhammediyye’de -Allah azze ve celle yer-yüzünün doğusunu ve batısını onunla doldursun- saltanat merkezi Edir-ne’de sekiz yüz yetmiş dört senesinin aylarında onun mülkü oldu.”¹³⁴

sözleriyle satın almış ve kütüphanesine katmıştır. 874 yılına ait bu kayıt Mu-sannifek’e dair ulaşabildiğimiz son kayıttır.

1.19. Şeyh Alî’nin (Musannifek) Vefatı ve Kabri

Altmışlarına merdiven dayadığı bir dönemde yaşlılık ve ihtiyarlık çağında olduğundan âhret hazırlığı ile meşgul olmak istediğini, telifle meşgul olup cahillerin eleştiri oklarına hedef olmak istemediğini gerekçe göstererek özellikle Farsça eser yazmama kararı aldığını söyleyen Musannifek, Vezir Mahmûd Paşa ile tanışıp onun sohbet meclisine katıldıktan sonra bu kara-rından vazgeçmiştir.¹³⁵ Bu kararının ardından geçen yaklaşık on yılı aşkın bir süre sonunda yetmiş yaşını aşmış olan Musannifek hala okuma ve yaz-ma tutkusunu kaybetmemiş, okur-yazarlık faaliyetlerine devam etmiştir.

İlerlemiş yaşına rağmen görünüşe göre hala dinç ve ayakta olan, her-hangi bir hastalığı olup olmadığını bilemediğimiz Musannifek’in ölüm sebe-bine dair bir rivayet bulunmamaktadır. Ancak 839 yılında Sultan Şahruh’un Karabağ-Tebrez seferinde on gün boyunca devam eden nevrotik krizlerin ar-dından kırk gün süren şiddetli bir hastalığa tutulduğu neredeyse ölüme yak-laştığını ve kırk günün sonunda iyileştiğini söyleyen Musannifek’in¹³⁶ yaşa-dığı bu durumun etkilerinin neler olduğunu ve Musannifek’te ne tür hasar-lar bıraktığını bilemiyoruz.

133 Musannifek, *Şerhu’l-Mutavvel*, Konya Yusuf Ağa nr. 5531, vr. 8a.

134 Musannifek’e ait temellük kaydı için bkz. İbn Esîr, *Câmiu’l-Usûl min Ehâdisi’r-Rasûl*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 722, zahriye.

135 Musannifek, *Tuhfe-i Mahmûdî*, Topkapı Sarayı Müze Ktp., Emanet Hazinesi nr. 1342, vr. 106a-b.

136 Musannifek, *Hallu’r-Rumûz*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 2611, vr. 145a -145b.

Musannifek'in hocalığı esnasında duyma yetisinin zayıfladığı, ilerleyen dönemde kulaklarının sağır olduğu ikincil kaynaklarda rivayet edilmiştir.¹³⁷ Musannifek'in kendisine arız olan sağırılık illetinin bir kutlu kişiye karşı yaptığı saygısızlığın sonucunda aldığı beddua nedeniyle olduğu Taşkoprüzâde tarafından Musannifek'in ağızından aktarılan rivayetlerde geçmektedir.¹³⁸ Taşkoprüzâde bu rivayetlerin kaynağını söylememiş ve bu rivayetlerin kaynağı şu ana kadar gösterilememiştir.¹³⁹ Musannifek'in Karabağ-Tebriz seferinde yaşadığı ağır hastalık durumunun kulağında bir hasar bırakmış olabileceği, bu nedenle rivayet edildiği gibi duyma yetisini kaybetmiş olabileceği ihtimal dâhilindedir. Yine bu bedduanın sonucu Musannifek'in erkek evladının olmadığı iddiası da Musannifek'in kendi kayıtlarından hareketle düzeltilmiştir.¹⁴⁰

Yetmiş yaşını aşmasına rağmen hala dinç olduğunu tahmin ettiğimiz Musannifek ani bir rahatsızlık sonucu da ölmüş olabilir. Taşkoprüzâde'den rivayet edildiğine göre Musannifek, 875/1470 senesinde İstanbul'da vefat etmiştir. Ancak Musannifek'in İstanbul'da vefat ettiği bilgisi de tartışmalıdır. Payitahtın Edirne'den İstanbul'a taşınmasına muhalefet eden Musannifek'in İstanbul'a gittiğine dair şu ana kadar kendisinden gelen bir kayda rastlanmamıştır. Musannifek'in Edirne'de vefat ettiği; naaşının ve eserlerinin İstanbul'a getirilmiş olabileceği ihtimaller arasındadır. Bu konuda da kesin bilgi ve bulgulara ulaşılamamıştır. Taşkoprüzâde, babasından nakille, memleketin bütün âlimlerinin Musannifek'in cenaze töreninde hazır bulun-

137 Musannifek'in sağırlığının ileri derecede olduğu ile ilgili olarak Hasan Çelebi (ö. 891/1486), Mahmud Paşa ve Musannifek'in aralarında geçen bir rivayet de şöyledir: Mahmud Paşa'nın meclisinde Musannifek otururken, Fenârî Hasan Çelebi meclise gelir ve sohbet etmeye başlarlar. Hasan Çelebi daha önce Musannifek'i görmediğinden sohbet sırasında onun yazdıklarını eleştirmeye başlar. Pek çok konudaki görüşlerini ağır bir şekilde tenkit ettiğini ve Musannifek'in itibarını kaybettiğini buna rağmen Musannifek'e kendisinden daha fazla iltifat ve takdim edildiğini dile getirir. Mahmud Paşa, Hasan Çelebi'ye: "Musannifek'i gördünüz mü, tanışır mısınız?" diye sorar. Hasan Çelebi: "Hayır, onu görmedim, tanımıyorum." Mahmud Paşa, orada bulunan Musannifek'i işaret ederek: "İşte o" der. Hasan Çelebi Musannifek'i görünce mahcup olur ve söylediklerinden pişmanlık duyar. Hasan Çelebi'nin mahcupiyetini gören Mahmud Paşa, Musannifek'in sağır olduğunu ve söylediklerini duymadığını söyleyerek onu teselli eder. Bkz. Taşkoprüzâde, *Şekâik*, 166; Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't-Tevârih* (İstanbul: Tabhane-i Amire, 1279), 2: 494.

138 Taşkoprüzâde, *Şekâik*, 166; Hoca Sadeddin, *Tâcü't-Tevârih*, 2: 494; Mehmed Mecdî Efendi, *Hadâiku's-Şekâik*, Tercüme ve Zeyl-i Şekâik-i Nu'mâniyye, haz. Abdülkadir Özcan (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1409/1989), 1: 186.

139 Lütîf Beyzâde (ö. 995/1586) güvenilir bir kişiden bunları duyduğunu söylemiş ve musannifin tefsirinde buna bir gönderme olduğundan söz etmiştir. Bkz. Taşkoprüzâde, *Şekâik*, Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa nr. 835-m, vr. 53a.

140 Musannifek'in oğlu Muhammed'in doğum tarihi: 29 Safer 845 Çarşamba kuşluk vakti/19 Temmuz 1441. Bkz. Musannifek, *Şerhu'l-Hidâye*, Süleymaniye Ktp., Fâtih nr. 1965, zahriyye.

duğunu¹⁴¹ ve mahşerî bir kalabalıkla kılınan cenaze namazının ardından müellifin naaşının, Hz. Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin mezarı civârında ebedî kargâhına defnedildiğini söylemiştir.¹⁴²

XVI. asırda yaşamış olan Hanefî fakîhi ve biyografi yazarı olan Takiyyüddin b. Abdilkâdir Temîmî (ö. 1010/1601) *et-Tabakâtü's-Seniyye fi Terâcimi'l-Hanefiyye* adlı eserinde Musannifek'le ilgili özet bilgiler verdikten sonra, Musannifek'in, Eyyub Sultan'daki kabrini ziyaret edip, kabri başında dua ettiğinden bahsetmiştir.¹⁴³ Öte yandan XVIII. asırda İstanbul'un Eyüp semtinde doğup büyüyen aynı zamanda Eyüp Sultan Camii başımamı olan Abdullah Eyyübî (ö. 1836), Musannifek'in kabrinin Ebû Eyyûb el-Ensârî Hazretlerinin türbesinin sol tarafında kubbeye bitişik bir yerde olduğunu ve alamet taşının üzerinde bir tac bulunduğunu söylemiştir.¹⁴⁴ Bu bilgilerden hareketle özel bir izinle Eyüp Sultan Mezarlığı'nda yaptığımız iki incelemede de maalesef Musannifek'in mezarını tespit edemedik.¹⁴⁵ Dolayısıyla Musannifek'in kabri hala bulunmayı beklemektedir.

Sonuç

Birinci ağızdan anlatılar, birinci tekil şahıs anlatımı, özyaşamöyküleri, kendi kendine anlatım, otobiyografi şeklinde de ifade edilen mikro tarihçiliğin kalıplarının zengin literatürüne XV. asır Osmanlı dünyasında da rastlamak mümkündür. Timurlu/Karamanlı/Osmanlı dünyasının geçişliliği bağlamında merkezi şahsiyetlerden biri olan Şeyh Alî el-Bestâmî Musannifek, eserlerinin içerisinde, zahriye, vikâye ve derkenar notlarında daha önce bilmediğimiz hayatı ile ilgili önemli anekdotlarını, alış-verişlerini, sosyal-siyasi ilişkilerini, seyahatlerini, icâzetlerini, telif, istinsah, temellük ve vakıf kayıtlarını, kişisel notlarını vb. pek çok bilgiyi kaydetmiş "*Ben fakir Şeyh Alî el-Bestâmî*" / *أنا الفقير شيخ علي البسطامي* imzasıyla yaşamına dair kayıtlar düşmüştür.

141 Taşköprülüzâde Ahmed Efendi, *Eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniye fi Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*, haz. Muhammet Hekimoğlu, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019), 246.

142 Taşköprizâde Ebû'l-Hayr İsâmuddîn Ahmed Efendi, *eş-Şekâiku'n-Nu'mâniye fi Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*, thk: Ahmed Subhi Furat (İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1405/1985), 165.

143 Takiyyüddin b. Abdülkadir el-Gazzî, *et-Tabakâtü's-Seniyye fi Terâcimi'l-Hanefiyye* Süleymaniye Ktp., Fazıl Ahmed Paşa nr. 1113, vr. 214a.

144 Abdullah Eyyübî, *Risâle fi Ebî Eyyüb*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ktp., nr. OG0067, vr. 130a.

145 Musannifek'in kabrini bulma konusundaki gayret ve yardım severliklerinden dolayı Himmet Taşkömür'e, Mehmet Arıkan'a ve Said Kayacı'ya sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Makalemizde Musannifek'in eserlerindeki kayıtlarında ve satır aralarında kalmış bilgiler birleştirilmiş, parçalardan bütüne gidilerek müellif ile alakalı oldukça ayrıntılı bir biyografi sunulmuştur. Böylece yazarın biyografisinin yeniden oluşturulmasına katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Zikredilen bilgilerle başka kaynaklardaki bilgilerin irtibatlandırılması sayesinde yeni yorumların yapılma imkânı ortaya çıkacaktır. Ayrıca müellifin hayatına dair verilen bilgilerin sağlaması bu sayede yapılabilecektir.

Musannifek'in yetişmesinde en büyük pay sahibi, "babam" dediği ağabeyi Fahreddîn Muhammed b. Mecdüddin Muhammed'dir. Muhtemelen Şâhruh'un yakınında askeri bir görevi olan Fahreddîn Muhammed, Horasan'da çıkan iç karışıklıklar sebebiyle genç yaşta hayatını kaybetmiştir. Ağabeyinin yokluğu Musannifek'de derin ve kapanmaz yaralar açmıştır.

Doğumundan itibaren hayatını Şâhrûd-Bestâm-Herât üçgeninde sürdüren Musannifek, 20 yıla yakın bir süre (812-830) Herât'ta kalmış, eğitiminin ardından kitap telif ve istinsah çalışmalarına başlamıştır. Çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık dahil hayatının her döneminde okuma ve yazma tutkusunu asla kaybetmemiş, her hâlükârda okur-yazarlık faaliyetlerine devam etmiştir. İlmî çalışmalarının yanında; mülâzım, meclis-i âli (Yüce divan) üyesi, Sultan Şâhruh'un gizli açık tüm işlerinde mahremi olarak görev almıştır. Konya müftüsü sıfatıyla Karamanoğlu İbrahim'e vekâlet görevi üstlenmiştir. Mahmud Paşa'nın ve Sultan Fatih'in ilmî ve entelektüel sohbet meclislerine katılmıştır. Ayrıca askeri ve diplomatik vazifeler ifa etmiştir. Tüm bunlar onun yüksek mevkilerde görev yapmış bir bürokrat ve önemli bir âlim olduğunu göstermektedir.

Musannifek 823-848/1420-1444 yılları arasında Timur İmparatorluğu'nda yaklaşık 25 yıl; 848-861/1444-1457 yılları arasında Karamanoğulları'nda 13 yıl; 861-875/1457-1470 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nda 14 yıl görev yapmıştır.

Uzun bir süre Timurlu Sultanı Şâhruh'un hizmetinde bulunan, Şâhruh'un iktidarının sonlarında Karaman diyarına gelen ve Karamanoğlu İbrahim'in yanında görev yapan Musannifek, Karamanoğlu'nun siyaset sahnesindeki rolünün azalacağını düşünerek, Sultan Fâtih'in tarafına geçmiştir. Kendi kariyer planını dönemin güçlü aktörleriyle yakınlaşarak çizen Musannifek'in siyasi öngörü ve tercihlerinin isabetli olduğunu söyleyebiliriz. Siyaseten iyi koku alan ve manevra kabiliyeti yüksek olan Musannifek'in kuvvetli bir siyasi zekâyâ sahip olduğunu da teslim etmeliyiz.

Şâhrûd, Bestâm, Herât, Cürcâniye, Harezmi, Azerbaycan, Şîrvân, Karabağ, Tebriz, Ebher, Erzincan, Tokat, Konya, Meram, Larende, Bursa, Hayrabolu, Edirne, Bosna, Dımaşk (Şam), Mekke ve Medine'ye seyahatleri olan Musannifek'in bu seferlerinin ilmî, siyâsî, sosyal, beşerî, askerî ve dinî nedenleri bulunmaktadır.

Musannifek, İslâmî ilimlerin tefsir, hadis, usûl, fıkıh, kelâm, tasavvuf, nahiv ve belagat alanlarının yanı sıra edebiyat ve felsefe sahasında pek çok eserin telif ve istinsahıyla meşgul olmuştur. Mevkûr alanlarla ilgili birçok kitap satın alan Musannifek zengin bir kütüphane oluşturmuştur. Satın aldığı kitapları okuyan, notlandıran Musannifek daha sonra bu kitaplarını vakfetmiştir. Musannifek'in kütüphanesinde yüze yakın eser mevcuttur. Musannifek'in günümüze ulaşan vakıf kayıtlarında herhangi bir şahıs ve kurum adı zikredilmemektedir. Musannifek, kitaplarını ulemâya ve fudalâya vakfettiğini açıkça ifade etmiştir. Musannifek'in eserlerini Sahn-ı Semân (Semaniyye) medreselerine vakfettiğine dair rivayet ise henüz doğrulanamamıştır. Öte yandan Musannifek'in ölümünden sonra kütüphanesi İstanbul'a nakledilmiş ve Sahn-ı Semân medreselerine yerleştirilmiş olabilir.

Musannifek, mücahidlerin, gazilerin ve devlet adamlarının karargâhı olan Edirne'nin hâlâ saltanatın merkezi olduğunu ısrarla vurgulamıştır. Muhtemelen Edirne'yi çok seven ve hayatının sonuna kadar orada kalan Musannifek, İstanbul'un fetihten sonra Edirne'nin saltanat merkezi olacağını ve paytahtın oraya taşınacağını duymuştur. Yapmış olduğu ısrarlı vurgulardan paytahtın taşınmasına çok da sıcak bakmadığını ve muhalif tarafta yer aldığını söyleyebiliriz.

Müellifin kendisi ile ilgili notları yazmasındaki amacının ve hayatını kayıtlar altına alma ihtiyacının, küçük yaşlardan itibaren kazandığı bir alışkanlıktan kaynaklanıyor olabileceğini söyleyebiliriz. Daha yirmili yaşlarının hemen başında yazdığı eserlerinde bu tarzını gördüğümüz Musannifek, bu alışkanlığını hayatının sonuna kadar sürdürmüştür. Ayrıca bürokratlığından ve devlet adamlığından kaynaklı kayıt düşme, kayıt altına alma pratiği de olabilir. Öte yandan Musannifek kendisi ile ilgili detayları zikretmesinin sebebini "*dar-ı bekaya göçtüğünde bu dünyada iyi bir nam bırakma ve güzel bir şekilde anılma*" isteği, "bu kubbede hoş bir sada bırakmak" arzusu olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁶

146 Musannifek, *Tuhfe-i Mahmûdi*, Topkapı Sarayı Müze Ktp., Emanet Hazinesi nr. 1346, vr. 106b.

Yazma eser kütüphanelerinde bulunan nüshalardaki tarihi kayıtların tespiti ve geniş bir bakış açısıyla incelemesi, mikro tarihçilik ve kültür tarihçiliği açısından yeni imkânlar sağlayacak ve ilim insanlarının yaşam ve ilmî serüvenlerini anlamamızda ufuk açıcı veriler sunacaktır. Bu kayıtlar geniş bir coğrafyada yaşamış, seyahat etmiş ve üç farklı hanedan döneminde ısrarla kendi ilmî çalışmalarına devam etmiş bir bilgin olan Musannifek'in zengin yaşamına açılan bir pencere işlevi görecek ve tarih araştırmacılarına farklı bir tarih okuma-yazmanın mümkün olabileceğinin olanaklarını ve kaynaklarını gösterecektir.

Birincil Kaynaklar

- Beğavî, Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ud el-Ferrâ. *Mesâbîhu's-Sünne*. Fâtih nr. 1186: 1b-376a. Süleymaniye Ktp.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail b. İbrahim. *el-Câmiu's-Sahîh*. Fâtih nr. 1091: 1b-209a. Süleymaniye Ktp.
- , *el-Câmiu's-Sahîh*. Fâtih nr. 1092: 1b-238b. Süleymaniye Ktp.
- Buhârî, Abdullah Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu's-Sahîh*. Murad Molla nr. 577: 1b-267b. Süleymaniye Ktp.
- Burhanüşşeria, Mahmûd b. Ubeydullah el-Hanefî. *Vikâyetü'r-Rivâye*. Fâtih nr. 2223: 1b-177b. Süleymaniye Ktp.
- Cürcânî, Abdulkâhir b. Abdurrahman b. Muhammed. *Delâilü'l- İ'câz*. Fâtih nr. 4589: 1b-220b. Süleymaniye Ktp.
- Cürcânî, Alî b. Muhammed Seyyid Şerif. *el-Misbâh fî Şerhi'l-Kısmî's-Sâlis mine'l-Miftâh*. Damad İbrahim Paşa nr. 1013-01: 1b-165a. Süleymaniye Ktp.
- , *el-Misbâh fî Şerhi'l-Miftâh*, Fâtih nr. 4649: 1b-245a. Süleymaniye Ktp.
- Ebu Temmâm Habib b. Evs et-Tâî. *Divânü'l-Hamâse*. Fâtih nr. 3739: 1b-109a. Süleymaniye Ktp.
- Eyyûbî Abdullah. *Risâle fi Ebî Eyyûb*. Hacı Cemal Öğüt nr. OG0067: 113b-145b. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ktp.
- Fenârî, Şemsüddîn Muhammed. *Tefsiru'l-Fâtîha*. Şehid Ali Paşa nr. 141: 1b-87b. Süleymaniye Ktp.
- Gazâlî, Huccetü'l-İslâm Muhammed b. Muhammed. *el-Veciz*, Fâtih nr. 2211: 1b-197a. Süleymaniye Ktp.
- , *İhyâu Ulûmi'd-dîn*. Müstensih: Musannifek. Fâtih nr. 2551: 1b-357a. Süleymaniye Ktp.
- , *İhyâu Ulûmi'd-dîn*. Müstensih: Musannifek. Fâtih nr. 2552: 1b-311a. Süleymaniye Ktp.
- Hace Parsa, Muhammed b. Muhammed el-Hâfizî, *Faslu'l-Hitâb*. Fâtih nr. 2753: 1b-179b. Süleymaniye Ktp.
- Hâfî, Zeynüddîn Muhammed. *el-Vesâya el-Kudsiyye*. Müstensih: Musannifek, Şehid Ali Paşa nr. 1420: 43b-77a. Süleymaniye Ktp.

- Herevî, Hâce Abdullah b. Muhammed el-Horasânî *Menâzilü's-Sâirîn*. Müstensih: Musannifek, Şehid Ali Paşa nr. 1420-02: 12a-40b. Süleymaniye Ktp.
- İbn Esîr, Mecdüddîn Mübarek b. Muhammed. *Câmiu'l-Usûl min Ehâdisi'r-Rasûl*. Fâtih nr. 722: 1b-230a. Süleymaniye Ktp.
- İbn Hâcib, Cemâlüddîn Osman b. Ömer ed-Dîmeşkî. *Muhtasarü Münthehe's-Süuli ve'l-Emel*. Fâtih nr. 1439: 1b-100b. Süleymaniye Ktp.
- , *Muhtasarü Münthehe's-süuli ve'l-emel*. Müstensih: Yahya b. Muhammed, Çorlulu Ali Paşa nr. 169: 1b-117a. Süleymaniye Ktp.
- Kelâbâzî, Muhammed b. İbrahim b. Yakub el-Buhârî. *et-Taarruf li Mezhebi't-Tasavvuf*. Fâtih nr. 2777: 1b-70a. Süleymaniye Ktp.
- Konya Mevlânâ Müzesi, *Şer'î Sicil Defteri*, no. 56.
- Merğînânî, Burhânüddîn Alî b. Ebu Bekr. *el-Hidâye Şerhi'l-Bidâye*. Fâtih nr. 2244: 1b-256b. Süleymaniye Ktp.
- Musannifek, Şeyh Alî b. Mecdiddîn Muhammed eş-Şâhrûdî el-Bistâmî. *Tuhfe-i Mahmûdi/Tuhfetü'l-Vüzerâ*. Emanet Hazinesi nr. 1342: 1b-121a. Topkapı Sarayı Müze Ktp.
- , *er-Reşâd fi Şerhi'l-İrşâd*. Atif Efendi nr. 2479: 1b-64a. Süleymaniye Ktp.
- , *Hakâiku'l-İmân li Ehli Yakîn ve'l-İrfân*. Hüseyin Çelebi nr. 136-04: 151a-210a. Bursa İnebey Ktp.
- , *Hallu'r-Rumûz ve Keşfu'l-Kunûz*. Fâtih nr. 2611: 1b-205a. Süleymaniye Ktp.
- , *Hâşiye alâ Hâşiyeti'l-Miftâh*. Murad Molla nr. 1608: 1b-108a. Süleymaniye Ktp.
- , *Hâşiye ale'l-Mutavvel*. Şehid Ali Paşa nr. 2187: 1b-285a. Süleymaniye Ktp.
- , *Hâşiye alâ Şerhi'l-Akâidi'l-Nesefiyye*. Şehid Ali Paşa nr. 1605: 1b-40a. Süleymaniye Ktp.
- , *Hâşiye ale'l-Mutavvel*. Müstensih: Hızır b. Fakih, Damad İbrahim Paşa nr. 1017: 1b-134a. Süleymaniye Ktp.
- , *Hâşiye ale'l-Mutavvel*. Müstensih: Gıyaseddîn b. Safiyyullah, Turhan Valide Sultan nr. 284: 1b-193a. Süleymaniye Ktp.
- , *Hâşiye el-Mutavvel*. Cârullah nr. 1776: 1b-142b. Süleymaniye Ktp.
- , *Kitâbu'l-Hudûd ve'l-Ahkâm*. Esad Efendi nr. 3631-041: 345b-379b. Süleymaniye Ktp.
- , *Kitâbü's-Şifâ*. Hekimoğlu Ali Paşa nr. 51: 1b-51b. Süleymaniye Ktp.
- , *Muhtasarü'l-Muntazam ve Mültekatü'l-Mültezem*. Fâtih nr. 4476: 1b-271a. Süleymaniye Ktp.
- , *Mülteka'l-Bahreyn/Kitâbu's-Şifâ*. Veliyüddîn Efendi nr. 261: 1b-280b. Beyazıt Ktp.
- , *Mülteka'l-Bahreyn/Kitâbü's-Şifâ*. Fâtih nr. 636: 1b-144a. Süleymaniye Ktp.
- , *Mülteka'l-Bahreyn/Kitâbu's-Şifâ*. Satın Alınan Yazma Eserler nr. 1123: 1b-280a. Süleymaniye Ktp.
- , *Şerh-i Mesnevî*. Nâfız Paşa nr. 604: 1b-119a. Süleymaniye Ktp.
- , *Şerh-i Mesnevî*. Fâtih nr. 2706: 1b-116b. Süleymaniye Ktp.
- , *Şerhu'l-Akâidi'n-Nesefiyye/Hâşiye Şerhi'l-Akâid*. Fâtih nr. 3076: 1b-32a. Süleymaniye Ktp.
- , *Şerhu'l-Hidâye*. Fâtih nr. 1965: 1b-135b. Süleymaniye Ktp.
- , *Şerhu Kasîdeti'l-Bürde*. Müstensih: Celal b. Hacı Mahmud b. Safâ, Diyanet İşleri Bşk. nr. 5630: 2a-133a. Diyanet İşleri Başkanlığı Ktp.

- , *Şerhu Kasideti'l-Ruhiyye*. Lâleli nr. 3707-01: 1b-21b. Süleymaniye Ktp.
- , *Şerhu'l-Lübâb*. Fâtih nr. 5004: 1b-726a. Süleymaniye Ktp.
- , *Şerhu'l-Misbâh*. Fâtih nr. 5032: 1b-125a. Süleymaniye Ktp.
- , *Şerhu'l-Mutavvel*. Yusuf Ağa nr. 5531: 1b-419b. Konya Yusuf Ağa Ktp.
- , *Şerhu Muhtasari'l-Vikâye*. Fâtih nr. 1876: 1b-71a. Süleymaniye Ktp.
- , *Şerhu'l-Vikâye*. Şehid Ali Paşa nr. 861: 1b-334b. Süleymaniye Ktp.
- , *Şerhu'l-Vikâye*. The Chester Beatty Library nr 3196-01: 1b-300b. İrlanda Ktp.
- , *Şerhu'l-Vikâye*. The Chester Beatty nr. 3196-02: 1b-280b.
- , *Şerhu's-Şemsiyye*. Ayasofya nr. 2557: 1b-261a. Süleymaniye Ktp.
- , *Tefsir-i Musannifek/Kitâbu's-Şifâ*. Ayasofya nr. 285:1b-432a. Süleymaniye Ktp.
- , *Tefsir-i Musannifek*. Fâtih nr. 635: 1b-162b. Süleymaniye Ktp.
- , *Tuhfetü'l-Vüzerâ*. Ayasofya nr. 2855: 1b-142b. Süleymaniye Ktp.
- , *Tuhfetü's-Selâtîn*. British Library Or. 11153: 1b-155b.
- Necmüddîn Dâye, Abdullah b. Muhammed el-Esedî. *Mirsâdu'l-İbâd mine'l-Mebdei ile'l-Meâd*. Fâtih nr. 2839: 1b-269a. Süleymaniye Ktp.
- Pezdevî, Fahrulislâm Alî b. Muhammed b. Hüseyin. *Kenzü'l-Vusûl ilâ Marifeti'l-Usûl*. Fâtih nr. 1234: 1b-340b. Süleymaniye Ktp.
- Radiyyüddîn Muhammed b. Hasan el-Esterâbâdî, *Şerhu'l-Kâfiye*. Müstensih: Musannifek, Fâtih nr. 4960: 1b-405a. Süleymaniye Ktp.
- Radiyyüddîn. *Şerhu'l-Kâfiye*. Müstensih: Musannifek, Fâtih nr. 4961: 1b-469b. Süleymaniye Ktp.
- Râzî, Muhammed b. Ömer Fahreddin. *el-İhtiyârâtü'l-Alâiyye*. Fâtih nr. 5360-04: 90b-126b. Süleymaniye Ktp.
- Sadrülefâdil, Ebu'l-Fazl Kasım b. Hüseyin el-Harizmî, *Dıramü's-Sıkat*. Müstensih: Yahya b. Muhammed el-Bestâmî. Atıf Efendi nr. 2210: 1b-198a. Süleymaniye Ktp.
- Teftâzânî, Sa'duddîn Mes'ud b. Ömer. *Hâşiye ale'l-Keşşâf*. Müstensih: Musannifek, Hamidiye nr. 168: 1b-231b. Süleymaniye Ktp.
- Zemahşerî, Cârullah Mahmûd b. Ömer el-Harezmi. *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil*. Fâtih nr. 386: 1b-331b. Süleymaniye Ktp.
- Zemahşerî. *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil*, Müstensih: Musannifek. Fâtih nr. 371: 1b-347a. Süleymaniye Ktp.
- , *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil*, Müstensih: Musannifek. Fâtih nr. 351: 1b-299a. Süleymaniye Ktp.
- , *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil*, Müstensih: Musannifek. Fâtih nr. 393: 1b-248a. Süleymaniye Ktp.
- , *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil*, Müstensih: Musannifek. Fâtih nr. 379: 1b-48b. Süleymaniye Ktp.
- Zeydânî, Mazharuddîn Hüseyin b. Mahmûd b. Hasen. *el-Mefâtih fi Halli'l-Mesâbih*. Fâtih nr. 5360: 1b-9b. Süleymaniye Ktp.

İkincil Kaynaklar

- Açıl, Berat, ed. *Osmanlı Kitap Kültürü, Cârullah Efendi Kütüphanesi ve Derkenâr Notları*. İstanbul: İlem Yayınları, 2020.
- Âşık Paşazâde. *Tevârih-i Âl-i Osman'dan Âşıkpaşazâde Tarihi*. İstanbul: Matbaa-i Âmirre, 1332.
- , *Osmanoğulları'nın Tarihi/Tevârih-i Âl-i Osman*. Hazırlayan Kemal Yavuz-M. A. Yekta Saraç. İstanbul: Gökkuşbu, 2007.
- Aynur, Hatice. "Kurgusu ve Vurgusuyla Kendi Kaleminden Âşık Çelebi'nin Yaşamöyküsü." *Âşık Çelebi ve Şâirler Tezkiresi Üzerine Yazılar*. İstanbul: Koç Üniversitesi, 2011.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Bâb-ı Defterî Haremeyn Muhasebesi Sultan Fâtiş Evkâfî Kalemî Defterleri, Defter No: D.HMH. SFTH. d.21941-B.*
- Gazzî, Takıyyüddin b. Abdülkadir. *et-Tabakâtü's-Seniyye fî Terâcimi'l-Hanefiyye*. Fazıl Ahmed Paşa nr. 1113: 1b-409a. Süleymaniye Ktp.
- Hacı Hasan-zâde. Fâtiş Kütüphanesi Katalogu, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, no. 9559.
- Hammer, Joseph Von. *Osmanlı Tarihi I. Çeviren Mehmet Ata. Sadeleştiren Abdülkadir Karahan*. İstanbul: Öğretmen Kitapları Dizisi, 1990.
- Hoca Sadeddin Efendi. *Tâcü't-Tevârih II*. İstanbul: Tabhane-i Amire, 1279.
- Kafadar, Cemal. *Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ İken: Dört Osmanlı: Yeniçeri, Tüccar, Derviş ve Hatun*. İstanbul: Metis Yayınları, 2009.
- Kalaycı, Mehmet, ve Muzaffer Tan. "Bir 16. Yüzyıl Osmanlı Âliminin Peşinde: Zeyrekzâde Emrullâh Meşmed Efendi ve Otobiyografik Anlatıları." *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 62 (2021): 1-90.
- Karaver, Ümit, ve Muhammed Taki Hüseyini. "Şeyh Alî el-Bistâmî Musannifek'in *Tuhfe-i Mahmûdî/Tuhfetü'l-Vüzerâ* Adlı Eserinde Bulunan Otobiyografik Kısmın Tercüme ve Değerlendirmesi: Klâsik Bir Özgeçmiş Örneği." *İslâm Tetkikleri Dergisi-Journal of Islamic Review* 12, no.1 (Mart 2022): 397-439.
- , "Şeyh Alî el-Bistâmî'nin (Musannifek) 'Risâle Der Cevâbi Hasen/Kâfûr-i Hasen' Adlı Risâlesi Üzerine Bir İnceleme: Tercüme ve Değerlendirme." *İslâm Tetkikleri Dergisi, Journal of Islamic Review* 10, no. 1 (İstanbul, 2020): 421-437.
- Karaver, Ümit. "Şeyh Alî el-Bistâmî'nin (Musannifek) Biyografisi ve Tefsir Alanındaki Çalışmaları." *Osmanlı'da İlm-i Tefsir*, editör M.Taha Boyalık ve Harun Abacı, 69-109. İstanbul: İsar Yayınları, 2019.
- Konyalı, İbrahim Hakkı. *Âbideleri ve Kitabeleri ile Niğde Aksaray Tarihi II*. İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası, 1974.
- Mecdî Mehmed Efendi. *Hadâiku's-Şekâik, Tercüme ve Zeyl-i Şekâik-i Nu'mâniyye*. Cild I. Hazırlayan Abdülkadir Özcan. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1409/1989.
- Seyyid Sahîh Ahmed Dede. *Mecmuâtü't-Tevârihi'l-Mevleviyye*. Yazma Başışlar, nr. 1462: 1b-86a. Süleymaniye Ktp.
- , *Mevlevilerin Tarihi, Mecmuâtü't-Tevârihi'l-Mevleviyye*. Hazırlayan Cem Zorlu. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.
- Taşköprizâde, Ahmed Efendi. *eş-Şekâ'iku'n-Nu'mâniyye fî ulemâi'd-devleti'l-Osmâniyye*, Hasan Hüsnü Paşa nr. 835-m: 1b-167a. Süleymaniye Ktp.

- , *eş-Şekâiku'n-Nu'mâniye fî 'ulemâi'd-devleti'l-Osmâniyye*. Hazırlayan Ahmed Subhi Furat. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1405/1985.
- Taşköprülüzâde. *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniye fî ulemâi'd-devleti'l-Osmâniyye*. Hazırlayan Muhammet Hekimoğlu. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019.
- Tekindağ, Şehabeddin. "Mahmud Paşa". *TDV İslam Ansiklopedisi* 27: 376-378. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Uludağ, Süleyman. *Fahrettin Râzi, Hayatı/Fikirleri/Eserleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.